

Univerzita Palackého
Filozofická fakulta, katedra Historie
Eliška Sovišová

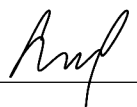
Bakalářská diplomová práce
Vedoucí práce doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Přiznání se k evangelické víře obyvateli Svébohova

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Přiznání se k evangelické víře obyvateli Svébohova“ vypracovala samostatně a použila jsem uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 01.05.2023

Podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské diplomové práce doc. Mgr. Radmile Prchal Pavličkové, Ph.D. za odborné vedení této práce a za cenné rady a připomínky.

Také bych ráda poděkovala Jakubu Kellerovi a Vladislavu Stejskalovi za přístup k archiváliím čermenského a zábřežského evangelického sboru a rovněž pracovníkům Státního okresního archivu Šumperk za ochotu a vstřícnost.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Toleranční patent v literatuře.....	9
3	Šíření tolerančního patentu	12
3.1	Malými krůčky k toleranci	12
3.2	Jak se měla informace o patentu šířit.....	14
4	Toleranční patent v Olomouckém kraji	16
4.1	Jak se dostala informace o patentu mezi obyvatele	16
4.2	Srovnání Olomouckého kraje s vybranými kraji Moravského markrabství	17
5	Tradice evangelické víry v obci Svébohov	19
5.1	Obec Svébohov	19
5.2	Antonín Hetzl	20
5.3	Vydání tolerančního patentu.....	21
5.4	Evangelický sbor v Horní Čermné	22
5.5	Zábřežské panství	24
5.6	Majitelé obce Svébohov	25
5.7	Rychtář.....	26
6	Přihlášky k helvetské víře	27
6.1	První přihlášky.....	27
6.2	Šestinedělní cvičení	30
6.3	Pronásledování.....	33
7	Vznik filiálního helvétského sboru	35
7.1	Změna poměrů po roce 1848.....	35
7.2	Zřízení hřbitova a kaple	36
8	Závěr	38
9	Použité zdroje.....	40
9.1	Prameny	40

9.2 Literatura	41
Anotace.....	43
Annotation.....	44
Abstrakt	45
Abstract	46

1 Úvod

Tato bakalářská diplomová práce se zabývá obdobím po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. dne 13. října roku 1781. Jedná se o případovou studii, která se zaměřuje na realizaci tolerančního patentu obyvateli obce Svébohov¹. Těm se po těžkých zkouškách a útrapách podařilo až po osmdesáti letech od vydání patentu získat povolení pro stavbu helvetského sboru.

Hlavním cílem předkládané práce je ukázat, s jakými komplikacemi se prostí lidé museli při snaze o uplatnění císařského patentu potýkat a zároveň dokázat, že se mnohá panství snažila existenci tolerančního patentu zamlčet, a to i přes císařský výnos o jeho uveřejnění.

Hlavní výzkumná otázka této práce zní: „Bylo pro prostého člověka skutečně možné konvertovat k jedné z povolených církví dle tolerančního patentu?“

Tato práce je členěna do šesti kapitol. První kapitola pojednává o studiích, které již byly v souvislosti s tolerančním patentem a jeho realizací sepsány. Druhá kapitola se soustředí na nařízení spojená s šířením informace o existenci tolerančního patentu mezi prosté lidi a třetí pojednává o tom, jak realizace patentu probíhala na území Olomouckého kraje. Od čtvrté kapitoly je práce soustředěna na obci Svébohov. Nejdříve čtvrtá kapitola zmiňuje obecné informace vztahující se k obci Svébohov, zároveň jsou tyto informace propojeny s tradicí evangelické víry v této obci. Následně se pátá kapitola zaměřuje na podání přihlášek obyvateli Svébohova, jakým způsobem bylo možné se přihlásit na šestinedělní cvičení u katolického faráře a jaké komplikace při veřejném přiznání se k helvétské víře mnohokrát nastaly. Šestá kapitola se zabývá vznikem filiálního helvetského sboru ve Svébohově v roce 1860.

Tato práce je postavena zejména na dvou pramenech. Prvním významným pramenem je dochovaná korespondence mezi obyvateli Svébohova žádajícími o povolení konverze na helvetskou víru a zábřežským panstvím, konkrétně vrchním úřadem. Tento archivní materiál obsahuje také dopisy z Okresního úřadu Olomouc, či korespondenci správce farnosti v Jedlí² Františka Morávka nebo evangelického superintendenta Samuela Nagy. Korespondence je uložena ve Státním okresním archivu v Šumperku³, některé dopisy

¹ V pramenech bývá tato obec označována německým názvoslovím tzn. Schwillbogen.

² Do této farnosti patřila i obec Svébohov.

³ Státní okresní archiv Šumperk (dále SOKA Šumperk), fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, Helvěti ve Svébohově a okolí.

se nachází také v archivech českobratrských evangelických sborů v Horní Čermné a v Zábřehu. Tyto prameny byly důležité pro získání základních odpovědí na otázky uvedené v této práci. Díky těmto pramenům se naskytuje příležitost detailně si představit problémy, se kterými se konvertité setkávali, a skrze opakované výzvy je patrné, že jejich žádosti nebylo mnohokrát vyhověno. Při čtení korespondence je však zapotřebí brát v úvahu okolnosti, za kterých k sepsání mnoha událostí došlo. Druhým pramenem je edice tolerančních přihlášek, které byly podány mezi lety 1781-1782 pro kraj Olomouc⁴. Tato edice obsahuje přehledný výpis obcí, ve kterých si lidé přihlášku podali, a u každé osoby zaznamenává také jí uvedené důvody. Díky tomu je tento pramen velmi důležitým zejména při hledání odpovědí na reálné uplatňování tolerančního patentu v celém kraji.

Významným zdrojem informací se mi stal i dokument vydaný Gustavem Frankem v roce 1881, s názvem: „Toleranční patent císaře Jozefa II. Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů“.⁵ Tento dokument podrobně popisuje celý proces vzniku tolerančního patentu, jeho příznivce i odpůrce, obavy, které byly s vydáním tolerančního patentu spojeny, a také jakým způsobem měl být patent uplatněn v jednotlivých habsburských zemích. Umožnil mi tak nahlédnout za oponu velké politiky a pochopit obtíže, které mohly po vydání tolerančního patentu nastat a jak se jim mělo zabránit.

V literatuře jsem se soustředila především na informace spojené s šířením patentu v Olomouckém kraji. Cílem bylo z pramenů zjistit, zda se obyvatelé o patentu skutečně dozvěděli a jaký byl o přihlášky k helvetské a augsburské víře zájem.

V minulosti vznikly diplomové práce zabývající se tolerančním patentem nebo tolerančními sbory v oblasti Mělnicka⁶, Vysočiny⁷, Olešnicka⁸, Moravče⁹ nebo Pardubic¹⁰. Lokalita Olomouckého kraje ale není podrobně probádána, a tak může tato bakalářská diplomová práce posloužit jako impulz pro podrobnější studium jednotlivých panství tohoto kraje, jak je tomu

⁴ Edice tolerančních přihlášek: *Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781-1782, země Morava, kraj 5, Olomouc*. 1. vydání. Praha 1988.

⁵ FRANK, Gustav: *Toleranční patent císaře Jozefa II. Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů*. Vídeň 1881. Dílo bylo vydáno i německy: FRANK, Gustav: *Das Toleranzpatent*. Wien 1881.

⁶ FOJTŮ, Marek: *Toleranční sbory na Mělnicku do roku 1861*. Plzeň 2016 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na PF Západočeské univerzity v Plzni).

⁷ BOLOM-KOTARI, Sixtus: *Tomáš Juren a toleranční doba na Vysočině*. Brno 2007 (nepublikovaná magisterská diplomová práce obhájená na FF MUNI v Brně).

⁸ VYDROVÁ, Barbora: *Helvetské vyznání ve dvou obcích na Olešnicku*. Brno 2021 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně).

⁹ KREJČOVÁ ZAVADILOVÁ, Gabriela: *Dějiny sboru Českobratrské církve evangelické v Moravči od jeho založení po současnost*. Pardubice 2014 (nepublikovaná diplomová práce obhájená na FF Univerzity v Pardubicích).

¹⁰ KRBEČ, Jan: *Vznik tolerančních sborů po roce 1781 na území Pardubického vikariátu*. Olomouc 2017 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci).

v této práci. Cílem práce je také dokázat, že se o tolerančním patentu mnozí obyvatelé Olomouckého kraje nedozvěděli včas, což mělo za následek i nižší počet přihlášek v porovnání např. s Jihlavským nebo Brněnským krajem v roce 1782.

2 Toleranční patent v literatuře

Tato kapitola shrnuje dosavadní stav bádání zvolené problematiky tolerančního patentu a jmenuje významné monografie a jejich autory. Již mnoho historiků se během posledních 200 let problematikou tolerančního patentu zabývalo. Během čtení jednotlivých monografií je však zapotřebí vnímat konfesní příslušnost jednotlivých autorů. Mnoho z nich lze totiž vyznáním zařadit mezi evangelíky a jejich pohled na dané téma je tak do jisté míry citově ovlivněn.

Mezi starší díla lze zařadit monografii od Josefa Františka Svobody s názvem „Lidové hnutí náboženské na Moravě v 18. a 19. století“¹¹, která zpracovává záznamy z kronik a z paměti k době před a po vydání tolerančního patentu. Obsahuje také přihlášky evangelíků k tolerovaným církvím.

Za zmínku stojí i monografie, kterou napsal František Bednář a Ferdinand Hrejsa a nese název „Toleranční patent, jeho vznik a význam“.¹² Tato kniha nabízí na celou problematiku pohled z hlediska dobové kultury a veřejného života. Vývoj kultury českých zemí byl značně utlumen až zastaven v období po bitvě na Bílé hoře. Tolerančním patentem se pak tento vývoj opět nastartoval, ale i přesto byl spíše omezován. Na toleranční patent není nahlíženo oslavně, ale spíše je na něj ukázáno jen jako na krůček ke svobodě. Monografie vznikla v období první republiky a je potřeba brát v úvahu dobový pohled na toto období našich dějin.

Profesor František Bednář sepsal dále monografii „Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v letech 1777-1781“¹³, ve které se věnuje událostem roku 1777 na Valašsku a zasloužení se českých evangelíků o vydání tolerančního patentu. Kniha obsahuje četné dobové záznamy, protokoly a zprávy duchovenstva, úřadů či gubernia.

Další monografie je od Josefa Lukáška, který se zabýval českými církevními dějinami. Kniha s názvem „K dějinám doby toleranční“¹⁴ obsahuje zápisy z přihlášek evangelíků k tolerovaným církvím. Přihlášky hodnotí a udává důvody, počty a problémy, které z přihlášení se vyvstaly, např. při pohřbívání.

¹¹ SVOBODA, Josef František (red.): *Lidové hnutí náboženské na Moravě v 18. a 19. století*. Velké Meziříčí 1914.

¹² BEDNÁŘ, František a Ferdinand HREJSA: *Toleranční patent, jeho vznik a význam*. Praha 1931.

¹³ BEDNÁŘ, František (ed.): *Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v letech 1777-1781*. Praha 1931.

¹⁴ LUKÁŠEK, Josef: *K dějinám doby toleranční*. Praha 1939.

Celkový pohled na dobu před vydáním patentu až do roku 1783 podává kniha Jana Zdeňka Medka s názvem „Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě“.¹⁵ Kniha udává konkrétní případy zejména z Valašska nebo Litomyšlska o tom, jak se toleranční patent projevil v praxi, zaznamenává různé hádky a nesrovnalosti. Kniha také hodnotí funkci institucí, informuje o tom, jaký byl systém v monarchii a jak fungovalo předávání informací. Podává náhled na tuto dobu jak ze strany císaře, tak i ze strany prostých lidí.

Další prací, kterou nelze opomenout, je soubor osmi sešitů s názvem „Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě“. Pro zkoumané téma je nejvhodnější první sešit¹⁶, který se soustředí na období těsně po vydání tolerančního patentu. Dílo je postavené na tolerančních přihláškách, na jejichž základě uvádí místa českých zemí, kde se evangelíci rychle zmobilizovali, založili sbor, získali pastora, ale také oblasti, kam informace o tolerančním patentu stěží dorazily, či nedorazily vůbec. Na toleranční patent nahlíží jako na vyslyšení dlouhodobých snah tajných evangelíků žádajících již Marii Terezií o náboženskou svobodu.

Velmi přínosné z hlediska literatury jsou monografie sepsané Evou Melmukovou, významnou českou evangelickou teoložkou a historičkou. První monografie s názvem: „Patent zvaný toleranční“¹⁷ se nejbližší věnuje zkoumanému tématu. Hledá odpovědi na otázky, jakým způsobem se informace o tolerančním patentu šířily. Informuje také o tom, jak přihlašování k tolerovaným církvím probíhalo.

Tou nejnovější monografií od Evy Melmukové je kniha s názvem „Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě“.¹⁸ Kniha se velmi podrobně věnuje evangelíkům v Čechách i na Moravě. Popisuje jejich postavení v předtoleranční i toleranční době, zaznamenává přihlášky evangelíků, věnuje se tolerančním sborům a jejich vzniku, tolerančním kazatelům, jejich původu a vzdělání, i postoji úřadů a státní správy. Prameny zkoumá velmi pečlivě, obsahuje četné mapy zachycující spojnice a hlavní cesty mezi tajnými evangelíky před vydáním tolerančního patentu, vývoj tolerančních sborů a protireformační

¹⁵ MEDEK, Jan Zdeněk: *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Praha 1982.

¹⁶ Komise pro toleranční přihlášky: *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*, seš. 1. Praha 1995.

¹⁷ MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*. Praha 1999.

¹⁸ MELMUKOVÁ, Eva: *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Druhé doplněné vydání. Neratovice 2017.

misijní cesty. Zkoumá prameny primární, sekundární i terciální¹⁹. Prameny analyzuje kriticky, jelikož řada z nich je zaznamenána nikoli evangelíky, nýbrž jejich oponenty. V pramenech se soustředí na život evangelíků v toleranční době.

Dalším historikem, který se podrobně zabývá náboženskou problematikou a obdobím spojeným s tolerančním patentem, je Zdeněk Nešpor. Věnovala jsem se především jeho studii s názvem „Luteráni v českých zemích v období protireformace a náboženské tolerance“.²⁰ Celá kniha se velmi podrobně zabývá vývojem luterského vyznání v českých zemích. Problematice šíření patentu se ale tato studie příliš nevěnuje. Zdeněk Nešpor využívá prameny pro popsání života luteránů a problémů, se kterými se museli lidé potýkat.

Zdeněk Nešpor sepsal také monografie s názvem „Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století“²¹ a „Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století nebo období zrodu českého ateismu?“²² a je jedním z předních historiků věnujícím se tématu náboženství v 18. a 19. století.

Oblasti Moravského markrabství, konkrétně Vysočiny a Náchodska se věnuje Sixtus Bolom-Kotari, český historik a archivář, a také bývalý ředitel Muzea Náchodska, ve své monografii „Tomáš Juren: toleranční doba na Vysočině a hudba srdce“.²³ Tato kniha podává lokální informace o prožívání toleranční doby. V oblasti Vysočiny se stal bojovníkem za náboženskou svobodu Tomáš Juren. Prameny jsou využity pro vyzdvižení Jurenovy práce ve prospěch evangelíků a zaznamenání mnohých problémů, se kterými se museli evangelíci potýkat, zejména otázka přihlášení se k jedné z tolerovaných církví, které nebyly pro české evangelíky vlastní. Kniha se nevěnuje vyloženě tolerančnímu patentu, ale spíše ukazuje, jak lidé žili a co pro ně toleranční patent znamenal. Přestože se nejedná o zkoumanou lokalitu, bylo zajímavé porovnat předložené informace o způsobech, jakými se lidé o tolerančním patentu dozvěděli na Vysočině oproti tomu, jak se to dělo na zábřežském panství.

¹⁹ Terciální informační prameny jsou nejméně běžné a obsahují informace o sekundárních pramenech. Příkladem jsou bibliografie bibliografií obsahující záznamy publikovaných bibliografií či databáze databází, které obsahují záznamy o existujících databázích.

²⁰ NEŠPOR, Zdeněk R.: *Luteráni v českých zemích v období protireformace a náboženské tolerance*. In: JUST, Jiří, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009, s. 127-218.

²¹ NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Praha 2006.

²² NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století nebo období zrodu českého ateismu?* Praha 2010.

²³ BOLOM-KOTARI, Sixtus: *Tomáš Juren: toleranční doba na Vysočině a hudba srdce*. Tišnov 2008.

Přímo zkoumané lokality se věnuje monografie od Rudolfa Šedého s názvem „Bible misionářem: obrazy z dějin reformovaného sboru ve Svěbohově z XVIII. a XIX. století.“²⁴ Rudolf Šedý byl svěbohovským kazatelem v letech 1908-1948. Tuto skutečnost je potřeba brát při čtení v úvahu. V knize jsou popsány události ze Svěbohova, které se pojí s vývojem helvetské víry v této oblasti.

Na závěr bych uvedla práci Aleše Zapletala s názvem „160 let evangelického sboru ve Svěbohově“²⁵, která stručně zaznamenává hlavní milníky evangelické víry ve zkoumané obci.

3 Šíření tolerančního patentu

3.1 Malými krůčky k toleranci

Vyhlášení tolerance nebyl proces okamžitý, ale souviselo s tím několik okolností. Určitá naděje pro české tajné evangelíky nastala již během válek o rakouské dědictví. Pruská armáda opakovaně pronikala na naše území a posilovala tak tajné evangelíky v jejich odporu. Kvůli tomu byla Marie Terezie nucena opakovaně obnovovat výnosy proti nekatolíkům v letech 1748, 1754 a 1764.²⁶

Můžeme tedy pozorovat, že čeští nekatolíci už dlouhá léta usilovali o náboženskou svobodu. Na podzim roku 1774 byla dokonce císaři Josefovi II. dána petice, která požadovala zastavení rekatolizačních misí, propuštění vězněných nekatolíků a nastolení náboženské tolerance. V roce 1775 je následně vydán dvorský dekret, který nařizoval netrestat odhalené nekatolíky za jejich otevřené přiznání se k evangelické víře.²⁷

Největší povstání tajných evangelíků proběhlo v roce 1777 na Valašsku, kde došlo k falešnému vydání tolerančního patentu.²⁸ Po mohutném přihlašování evangelíků ke své víře, které muselo být nakonec násilně potlačeno, se Marie Terezie rozhodla pro tzv. tichou toleranci, skrze kterou už neměl být nikdo nucen k účasti na katolických bohoslužbách. Při této tiché toleranci, která nefungovala celoplošně, ale spíše se zaměřovala na jednotlivé případy, však nebyly povoleny protestantské obřady. Proto i nadále evangelíci v Čechách

²⁴ ŠEDÝ, Rudolf: *Bible misionářem: obrazy z dějin reformovaného sboru ve Svěbohově z XVIII. a XIX. století*. Praha 2010.

²⁵ ZAPLETAL, Aleš: *160 let evangelického sboru ve Svěbohově*. Olomouc 2020.

²⁶ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *c. d.*, s. 80.

²⁷ Tamtéž, s. 82-83.

²⁸ BEDNÁŘ, František – HREJSA, Ferdinand: *c. d.*, s. 6.

i na Moravě usilovali o svobodu vyznání a při každé vhodné příležitosti předkládali své žádosti o svobodu císařskému dvoru.²⁹

Vydání tolerančního patentu tak bylo ovlivněno několika faktory. Jedním z faktorů byla již zmíněná povstání a snahy českých tajných evangelíků. Výrazným faktorem se ale stala i potřeba většího přílivu manufakturních, administrativních a vojenských odborníků. Problémem netolerance jiného, než katolického vyznání v Habsburské monarchii se stala nově získaná území s jiným než katolickým obyvatelstvem. Například v důsledku prvního dělení Polska v roce 1772 získala Habsburská monarchie území, na kterém se evangelické sbory již vyskytovaly. A v roce 1775 došlo k připojení Ašska k české koruně a Marie Terezie vydala temperament, který potvrzoval svobodu vyznání pro místní protestanty.³⁰

Po smrti Marie Terezie se ujal vlády její syn Josef II., který okamžitě zahájil své reformační cíle. Josef II. usiloval o reformaci katolické církve, která se měla stát pro obyvatele habsburských zemí více atraktivní.³¹ Nedlouho po svém nástupu na trůn se Josef II. rozhodl zrušit náboženské komise, což v praxi znamenalo konec perzekuce tajných evangelíků, a zakázat činnost katolických misionářů. Avšak místo toho, aby se celá situace okolo snah o toleranci zklidnila, vedlo toto nařízení k ještě větší snaze tajných evangelíků získat povolení pro pořádání nekatolických obřadů. Josef II. se proto rozhodl začít řešit rozsah a podmínky náboženské tolerance. Celý rok 1781 je tato otázka probírána a vznikají jednotlivé verze patentu až k té konečné ze dne 13. října.³²

První významnější císařské nařízení v otázce tolerance vyšlo dne 28. srpna 1781 a zní takto: „Dokud se bludnověrní poddaní tiše a pokojně chovají, má se jich návrat k poznání pravého náboženství pouze neskonalému milosrdenství Božímu, a skromnému spolupůsobení v povinnostech věrného duchovenstva pomocí přesvědčování a vzdělavatelného obcování ponechati. Pakli by však se opovážili, jiných od víry odvracovati a sváděti, tedy jest se zachovati dle nejvyššího předpisu z 30. června t. r. vydaného, a takoví svévolní popuzovatelé, aneb v zemi se toulající svůdcové mají dle všeobecných zákonů zatknuti a potrestáni býti; kterýžto trest dle okolností bud tvrději neb mírněji se vyměří.“³³ Lze tedy opět hovořit jen o tiché toleranci, o které se moravští nekatolíci neměli vůbec dozvědět. Problém nastal ve chvíli, kdy mělo být nařízení vykonáno úřady. Kvůli nejasným instrukcím

²⁹ MEDEK, Jan Zdeněk: *c. d.*, s. 76.

³⁰ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *c. d.*, s. 84-85.

³¹ MEDEK, Jan Zdeněk: *c. d.*, s. 110.

³² BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *c. d.*, s. 89.

³³ FRANK, Gustav: *Toleranční patent*, s. 12.

při vykonávání tohoto nařízení, které bylo postaveno především na individuálním přístupu, celý systém příliš nefungoval.³⁴

Můžeme tedy pozorovat, že tolerance neměla být podle původního plánu císaře Josefa II. veřejným prohlášením. Pouze se jednalo o omezení trestů a násilí vůči lokalitám, kde bylo napětí nejvyšší. V Moravském markrabství se jednalo o Brněnský a Hradištský kraj, především okolí Vsetína.

Další nařízení pak bylo vydané 13. září 1781 a obsahuje již možnost soukromé evangelické bohoslužby: „...aby nekatolickým poddaným, kdež se jich jistý počet nalézá, jenž určen býti a Mně v brzce oznámen býti má, všude soukromá jejich náboženství přiměřená bohoslužba se povolila...“³⁵ Ani toto nařízení však nemělo být vydané veřejně: „Však žádným způsobem nechci, příčinou proveden i této vyslovené křesťanské tolerance nastoupit cestu veřejného prohlášení, pročez nebudiž o všem tom žádný patent aneb jiné veřejné tištěné ustanovení vydáno...“³⁶ Vše mělo být tedy vykonáno tiše v krajích, kde byli nekatolíci nejvíce slyšet. Císař zmiňuje jako příklad pro povolení postavit modlitebnu a zajistit si vlastní evangelické učitele Hradištský kraj na Moravě.³⁷ V ostatních lokalitách, kam spadal např. Olomoucký kraj, mělo vše probíhat beze změny.

Toto nařízení se dostalo do rukou úředníků jednotlivých krajů. Nastala však značná nejednotnost v uvádění tohoto nařízení do praxe, protože bylo velmi obtížné určit, v jaké oblasti se nařízení oznámit má a v jaké naopak ne.

Přestože měla být tolerance co nejvíce utajena a omezována na co nejmenší okruh obyvatel, evangelíci měli své tajné informační cesty stále živé a povědomí o toleranci se šířilo.³⁸ Problém byl ale v tom, že si ji každý vykládal po svém, a to způsobovalo chaos. Císař dne 6. října 1781 píše: „Avšak proslýchá se, že toto Mé vydané nařízení již obecnstvu v známost vešlo, že však zcela neprávě se vykládá a lid bludné pojmy si o tom činí.“³⁹

3.2 Jak se měla informace o patentu šířit

Císař kvůli nejednotnému postupu při tiché toleranci upustil od svého původního záměru a rozhodl se vydat toleranční patent veřejně. Prvním krokem se stalo zhotovení cirkulářů

³⁴ MEDEK, Jan Zdeněk: c. d., s. 137.

³⁵ FRANK, Gustav: *Toleranční patent*, s. 17.

³⁶ Tamtéž, s. 18.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ MELMUKOVÁ, Eva: *Patent*, s. 129.

³⁹ FRANK, Gustav: *Toleranční patent*, s. 24.

v každé zemi Habsburské monarchie. Cirkulář byl vyhotoven v němčině, latině, italštině a francouzštině. Každý cirkulář, který byl schválen císařem, měl pokračovat na krajské úřady, které jej zaslaly na jednotlivé městské a vrchnostenské úřady svého kraje. Cirkuláře měly být uveřejněny také v tisku, při čemž bylo knihtiskaři v hlavním městě každé provincie dovoleno vydat tištěný oběžník každému, kdo o to požádá. Prohlášení o toleranci mělo být zveřejněno i v novinách hlavního města každé provincie.⁴⁰

Toleranční patent tak měl být rozšířen úřední cestou. České země však měly svá specifika. Je důležité zmínit, že členové státní rady zastávali v otázce náboženské tolerance poněkud liberálnější postoj než Česko-rakouská dvorská kancelář se svým představeným, kterým byl Jindřich Kajetán hrabě Blümegen. Rozdílný byl i samotný přístup gubernií. Přestože na moravské gubernium dorazilo znění patentu až 26. října 1781, bylo již následujícího dne rozhodnuto o jeho rozmnožení, a to jak v němčině, tak češtině. Oproti tomu české gubernium obdrželo zprávu o patentu již 17. října, krajské hejtmány a pražského arcibiskupa o patentu však gubernium informovalo až 30. října a distribuován byl prve pouze německy.⁴¹

Na území Moravského markrabství bylo běžnou praxí, že zákonné opatření bylo oznámeno moravskému guberniu, to jej mělo předat Krajským úřadům v Olomouci, Brně, Jihlavě, Znojmě, Přerově a Uherském Hradišti. Krajské úřady pak měly informace přenést na menší správní celky jako panství a královská města. Tyto správní celky se pak měly postarat o rozšíření informací mezi prosté obyvatelstvo. Z malých vesnic přicházeli rychtáři do správního střediska, aby si zprávu vyslechli a následně si ji ve své vesnici nechali vybubnovat obecním bubeníkem.⁴²

V případě tolerančního patentu byl ale tento proces poněkud zkrácen. Z Vídně došlo k předání informací o patentu na moravské gubernium, to jej předalo krajským úřadům a na úřadech se šíření zastavilo. Pak docházelo buď k pozdnímu předávání patentu v zimě 1781 nebo na jaře 1782, v některých částech nebyl patent vyhlášen vůbec.⁴³ Mezi komplikace v průběhu šíření tolerančního patentu lze zařadit mimo jiné i sabotáže jednotlivých vrchnostenských úřadů.⁴⁴

K zamlžování existence patentu docházelo především z toho důvodu, že mělo být umožněno vyznávat tolerované náboženství jen těm, kteří byli skutečně protestantsky smýšlející. Mělo

⁴⁰ FRANK, Gustav: *Toleranční patent*, s. 24.

⁴¹ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *c. d.*, s. 90.

⁴² MELMUKOVÁ, Eva: *Patent*, s. 126.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *c. d.*, s. 92.

být zabráněno jakémukoli šíření protestantské víry, o násilném přesvědčování k přihlášení se jako nekatolík, k čemuž často docházelo, aby nekatolíci splnili normu 100 rodin nebo 500 osob pro stavbu modlitebny, ani nemluvě. „Jakož se nekatolíkům dává svoboda svědomí a víry, tak nesmějí se naproti tomu opovážiti, své katolické spoluobčany k svému náboženství vyhrůžkami neb opovrhováním nutiti.“⁴⁵

4 Toleranční patent v Olomouckém kraji

Na základě edice tolerančních přihlášek se podíváme na šíření tolerančního patentu v Olomouckém kraji⁴⁶ a porovnáme tento kraj s jinými kraji Moravského markrabství.

Toleranční přihlášky jsou významným pramenem pro určení oblastí, kde byla evangelická komunita natolik silná, že se nebála k evangelické víře přihlásit, a zároveň pro určení oblastí, kde se o patentu evangelíci dozvěděli již do roku 1782. V edicích jsem pracovala především s tabulkami z jednotlivých panství, které informují o počtu přihlášených jak k helvétské, tak k augsburské víře.

4.1 Jak se dostala informace o patentu mezi obyvatele

Protože v letech před vydáním patentu nedošlo v Olomouckém kraji k nepokojům ze strany tajných evangelíků, nebyl zde patent veřejně vyhlášen, aby se zabránilo konverzi obyvatel, kteří nebyli tak horlivými evangelíky jako např. obyvatelé z oblasti Valašska. I přes zatajování existence patentu se ale do dvou oblastí kraje tato informace dostala.

Tou první byla oblast Boskovic, která sousedí s Brněnským krajem. Právě z tohoto kraje, především z oblasti Bystřice nad Pernštejnem, kde se evangelíci poměrně rychle už v roce 1781 o patentu dozvěděli⁴⁷, se povědomí o vydaném patentu do Boskovic dostalo. Místní byli k této informaci nedůvěřiví, a proto byli vysláni zástupci obce na Krajský úřad do Olomouce, aby ověřili, že patent platí i pro ně.⁴⁸

Právě v oblasti Boskovic usilovali evangelíci o založení modlitebny, a to v Sudicích. Evangelíci se ale setkali s velkým odporem, a nakonec neuspěli. Příčinou jejich neúspěchu bylo záměrné snižování počtů přihlášených evangelíků, a to tím způsobem, že se neuváděly

⁴⁵ FRANK, Gustav: *Toleranční patent*, s. 52.

⁴⁶ Edice tolerančních přihlášek: *Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781-1782, země Morava, kraj 5, Olomouc*. 1. vydání. Praha 1988.

⁴⁷ Paměti starých písmáků moravských, s. 35.

⁴⁸ Edice tolerančních přihlášek, Olomouc, s. 4.

děti a osoby, které se kvůli nemoci nemohly dostavit. Docházelo i k zaměňování přihlášeného vyznání helvétského za augsburské, a tím snižování počtů osob stejného vyznání.⁴⁹

Druhou oblastí, kam se v Olomouckém kraji dostala informace o patentu, byly Křišťanovice. Sem pronikly tyto informace přes zemskou hranici ze Slezska. Tato oblast byla od dob protireformace separovaná od evangelických center. Přesto se tu ale evangelická víra udržela a v této době se k augsburskému vyznání přihlásila značná část obce.⁵⁰

I obyvatelé Křišťanovic vši silou bojovali o vlastní modlitebnu. Žádost podali v srpnu 1782, gubernium jim ale nevyhovělo a celý proces zamlčelo. Evangelíci se ale nenechali odradit, a přesto se každou neděli společně scházeli. Jelikož neměli oficiální modlitebnu, nemohli mít ani vlastního kazatele.⁵¹ Ke konci roku 1782 bylo v Olomouckém kraji přihlášeno 698 osob.⁵²

Příkladem o zatajení patentu nám může být například vesnice Svébohov, která byla součástí zábřežského panství, které patřilo Lichtenštejnům. Do Svébohova se evangelická víra dostala v polovině 18. století, kdy se do vesnice přišel Antonín Hetzl ze Strážné u Cotkytle. Hetzl pocházel z rodiny tajných evangelíků a do Svébohova s sebou přinesl také Bibli. Svou víru pak předal nejstaršímu synovi a brzy se začala scházet skupinka lidí, kteří společně studovali tajně držené Boží slovo.⁵³

Zpráva o možnosti přihlásit se k jedné z tolerovaných církví se do Svébohova donesla až na počátku 19. století po návštěvě tolerančního sboru v Horní Čermné vzdálené asi pět hodin chůze. Ve Svébohově se poté přihlásilo dvacet osob, ostatní velmi váhali, protože navzdory toleranci se evangelíci setkávali s velkým odporem ze strany katolického obyvatelstva. Byli často bití nebo na ně byla podávána různá křivá obvinění. Helvétský sbor vznikl ve Svébohově až v roce 1860 a stal se prvním evangelickým sborem na Zábřežsku.⁵⁴

4.2 Srovnání Olomouckého kraje s vybranými kraji Moravského markrabství

Jako vzorek pro porovnání počtu přihlášených evangelíků jsem vybrala Jihlavský a Znojenský kraj. V těchto krajích, podobně jako v Olomouckém, nebyl toleranční patent oficiálně vyhlášen. Navzdory podobnému osudu jsou ale počty přihlášených odlišné.

⁴⁹ Edice tolerančních přihlášek, Olomouc, s. 6.

⁵⁰ Edice tolerančních přihlášek, Olomouc, s. 5.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, Tabela Olomouckého kraje ke dni 31.12.1782, s. 75.

⁵³ MELMUKOVÁ, Eva: *Evangelíci*, s. 459.

⁵⁴ Tamtéž.

V Jihlavském kraji se ke konci roku 1782 přihlásilo k tolerované církvi 2181⁵⁵ evangelíků. To je více než trojnásobek počtu v Olomouckém kraji. Příčinou byly zachované informační cesty tajných evangelíků, díky kterým se informace rychleji šířila,⁵⁶ a také práce Tomáše Jurena a bratrů Brchaňových.⁵⁷

Příběh Jihlavského kraje a šíření informací o tolerančním patentu je poněkud neobvyklý. Dalo by se předpokládat, že se tak podstatné zprávy v otázce víry rozšířily ze sousedního Brněnského kraje, stejně jako v případě oblasti Boskovic. Ale nebylo tomu tak. Do této lokality se informace dostaly z kraje Táborského, a to díky občanu obce Zahrádky Matěji Kolmanovi. Obec Zahrádky se nacházela na česko-moravské zemské hranici a v době vydání tolerančního patentu byl Matěj Kolman vězněn za protikatolické jednání. V důsledku tolerančního patentu byl ale propuštěn a rychle spěchal domů, aby tam vše oznámil. Brzy po jeho návratu se vydali bratři Brchaňové do Bratislavy, kde si obstarali výtisk tolerančního patentu. Ještě před Vánocemi se vrátili zpět do Zahrádek, po cestě ještě předali výtisk vůdcům evangelíků na Třebíčsku a Brtnicku. Bratři Brchaňové pak informovali i další a díky nim se informace o vydaném tolerančním patentu v Jihlavském kraji dál šířila. Od Vánoc se pak začaly všechny evangelické oblasti připravovat na další kroky, kterými byly přihlašování, stavba modlitebny nebo obstarání kazatele.⁵⁸

Ve Znojemském kraji byla situace odlišná. Celkem se k helvétskému či augsburskému vyznání ke konci roku 1782 přihlásilo pouze 217⁵⁹ osob. Důvod tak nízkého počtu spočíval především v tom, že zde nebylo tak silné propojení evangelických center jako třeba v Jihlavském kraji. Informace o patentu získala hlavně panství u hranice s Brněnským nebo Jihlavským krajem.

Můžeme tedy pozorovat, že situace v jiných krajích Moravského markrabství byla velmi podobná té z Olomouckého kraje. Počty přihlášených se různí, což je důsledkem počtu panství, na které se informace o patentu díky informačním cestám tajných evangelíků dostala.

⁵⁵ Edice tolerančních přihlášek, Jihlava, Tabela Jihlavského kraje ke dni 31.12.1782, s. 202.

⁵⁶ MELMUKOVÁ, Eva: *Patent*, s. 126.

⁵⁷ BOLOM-KOTARI, Sixtus: *Tomáš Juren: toleranční doba na Vysočině a hudba srdce*, s. 59.

⁵⁸ Edice tolerančních přihlášek, Jihlava, s. 1.

⁵⁹ Edice tolerančních přihlášek, Znojmo, Tabela Znojemského kraje ke dni 31.12.1782, s. 59.

5 Tradice evangelické víry v obci Svébohov

5.1 Obec Svébohov

První zmínky o obci Svébohov lze datovat do 14. století. Obec byla součástí zábřežského panství. Obyvatelé Svébohova navštěvovali již od počátku kostel v Jedlí.⁶⁰ V roce 1411 byla v Jedlí založena i fara.⁶¹

V souvislosti s původem názvu této obce se tradují dvě pověsti. Podle první je název odvozen od boha pohanských Slovanů, kterému se říkalo Svojbog či Svéboh a který byl pánem nebe a země.⁶² Druhá pověst vypráví o uhlířích, kteří v okolních lesích pálili uhlí a lišili se svou vírou od místních obyvatel. Proto se o nich říkalo, že mají svého boha. Jejich uhlířské osadě se pak začalo říkat Svébohov. Německý název obce byl odvozen od její geografické polohy. Název „Schwillbogen“ tak měl vyjadřovat průjezdný oblouk přes hory do Čech.⁶³

Protestanství má v tomto koutě Severní Moravy hluboké kořeny. Již po husitských válkách přešlo mnoho obyvatel na víru podobojí, v roce 1560 dokonce spravovali faru v Jedlí protestanté. Po bitvě na Bílé hoře však došlo ke konfiskaci majetku Ladislava Vlena ze Žerotína, kterému zábřežské panství patřilo a který protestanství značně podporoval. Panství poté přešlo do rukou knížat z Lichtenštejna a nastalo období silné rekatolizace. Prvním krokem se stalo vyhnání všech nekatolických kněží v roce 1624. Toto protireformační úsilí ale zpočátku nemělo velké odezvy. V roce 1631 bylo dokonce vydáno nařízení zábřežské městské rady, aby byla svátost oltářní podávána i z kalicha, tzn. podobojí. Důvodem byla především dlouholetá praxe tohoto způsobu přijímání, která se nedala z místních lidí jen tak vymazat. Ještě v roce 1633 se nikdo z obce Svébohov nedostavil ke zpovědi. Několik rodin dokonce potají četlo zakázané Bible. Konfesní změny se proto činily po malých krůčcích a protestantské zvyky se postupně z povědomí lidí vytrácely. Následně přišla nová generace, která již dobu předbělohorskou nezažila a s římskokatolickou vírou se začala ztotožňovat. Z života obyvatel se tak jejich protestantská víra a tradice za pár desítek let vytratily.⁶⁴

Bližší informace o obci Svébohov ve zkoumaném období lze získat v pozemkovém rejstříku obce z roku 1756, jehož opis se nachází v kronice sepsané Janem Pecháčkem s názvem:

⁶⁰ Obec Jedlí je vzdálena 4 km od obce Svébohov.

⁶¹ KOLÁŘ, Josef: *c. d.*, s. 28.

⁶² PECHÁČEK, Jan: *Kronika*, s. 8.

⁶³ KOLÁŘ, Josef: *c. d.*, s. 6.

⁶⁴ Tamtéž, s. 29.

„Paměti obce Svébohova“⁶⁵. Rejstřík byl sice sestaven o pár desítek let dříve, než se obyvatelé obce k helvetismu veřejně přihlásili, i tak ale může posloužit k bližšímu seznámení se se situací, která v obci panovala. Z rejstříku se dozvídáme, že v obci se hospodařilo na základě trojpolního systému, kdy 1/3 vždy ležela ladem, zatímco zbylé 2/3 byly obhospodařovány. Pole byla obdělávána za pomoci koňů, a to třikrát ročně. Na polích se nejvíce sel len, který byl rozdělen podle postavení obyvatel. Rychtář sel 3 míry⁶⁶, velké usedlosti 6/8 míry, střední usedlosti 4/8 míry, malé 3/8 míry a zahradníci 2/8 míry. Pšenici, prosu ani konopí se v horské oblasti Svébohova nedařilo. Sklizené obilí stačilo obyvatelům pro potřeby jejich domácnosti, přebytek na prodej neměli. Pro domácí potřebu se v obci také předlo. Od vrchnosti měli Svébohovští právo žádat o 260 sáhů měkkého dřeva, za které museli odevzdat 48 mír ovsa. Společně s obcí Rovensko měl Svébohov v pronájmu od vrchnosti pastvinu, na které se pásli dobytek. Obchod a řemeslo nebylo v obci provozováno. Výčepní právo obec v tomto roce ještě neměla. Velké statky byly v té době čtyři, stejně jako statky střední, malých statků a zahradníků bylo po sedmi staveních, domky s polem byly tři a chalupníků bez polí devatenáct.⁶⁷

V roce 1834 poté žilo v obci 792 obyvatel ve 112 domech. V té době se již v obci nacházela rychta, hostinec a škola. V roce 1860 došlo k výstavbě helvetské kaple a hřbitova. O rok později byla ve vesnici zřízena misionářská stanice. V roce 1869 byl ve Svébohově vysvěcen římskokatolický kostel, v roce 1874 k němu přibyla fara a o rok později byl zřízen i katolický hřbitov.⁶⁸

5.2 Antonín Hetzl

Antonín Hetzl se narodil v roce 1722 v obci Šumvald⁶⁹ do rolnické rodiny. Jeho otec i přes zákaz vlastnil Bibli, ze které se v rodině často četlo. Antonínova víra tak byla již od jeho útlého dětství formována poněkud odlišně než u ostatních dětí.⁷⁰

Ve svých třiceti letech se Antonín přizemil do Svébohova, kde koupil statek po rodičích své manželky Anny. Po smrti otce Antonín zdědil rodinnou Bibli, ve které pravidelně čítával.

⁶⁵ PECHÁČEK, Jan: *Paměti obce Svébohova*.

⁶⁶ 1 míra cca 70 litrů.

⁶⁷ PECHÁČEK, Jan: *Paměti*, s. 12.

⁶⁸ Tamtéž, s. 191-194.

⁶⁹ Obec Šumvald se nachází 35 km od obce Svébohov.

⁷⁰ ZAPLETAL, Aleš: *c. d.*, s. 5.

V obci se běžně účastnil bohoslužeb římskokatolické církve. Mezi lety 1768 a 1771 dokonce působil ve Svěbohově jako rychtář.⁷¹

Největší vliv mělo Antonínovo čtení z Bible na jeho syna Floriána. Protože Antonínova Bible později zmizela⁷², rozhodl se Florián využít své návštěvy Prahy, kam zamířil spolu s dalšími obyvateli Svěbohova na pouť sv. Janu Nepomuckému, a sehnal si Bibli vlastní. Jednalo se o luteránskou Bibli vydanou Jiřím Melantrichem v roce 1549, byla již tedy dvě stě let stará.⁷³

Po smrti Antonína a Anny, tedy někdy na přelomu 18. a 19. století, se v usedlosti Hetzlových začaly konat tajné biblické hodiny. Navenek však účastníci tajného čtení Bible zůstávali členy římskokatolické církve. Veřejné přiznání se k protestantskému vyznání nastalo až po napoleonských válkách.⁷⁴

5.3 Vydání tolerančního patentu

Po vydání tolerančního patentu bylo na území Habsburské monarchie povoleno vyznání luterské, helvetské a řeckokatolické. Pro pořádání bohoslužeb však byla stanovena velmi přísná pravidla, kterým tajné scházení se obyvatel Svěbohova neodpovídalo. Na začátku 19. století byla navíc tajná setkávání prozrazena a účastníci museli zaplatit pokutu 20 zlatých. Tajné schůzky pak byly úředně zakázány. Jako přestupek bylo označeno čtení Bible bez povolení římskokatolické církve a ostrá kritika církve. Samotná Bible však zabavena nebyla, jelikož se jednalo v té době již o schválené vydání.⁷⁵ Zakázání tajných setkání kolem Bible však nepřineslo očekávaný výsledek. Namísto toho, aby se zamezilo šíření evangelických myšlenek, začali lidé pochybovat o svém faráři, a tudíž i církvi, která potrestala osoby, které místo vyesedávání v hospodě a hraní karet, studovaly Boží slovo.⁷⁶

Z důvodu obvinění, že účastníci tajných setkání hanobili církevní svátosti, biskupy i papeže a že sváděli k helvetismu i ostatní obyvatele obce, se museli tito lidé dostavit na farní úřad v Jedlí, kde byli vyšetřováni a poučováni. Ti nejzatvrzejší byli dokonce na vrchnostenském úřadu v Zábřehu tělesně trestáni. Protože víra Svěbohovských byla pevná a žádné tresty je od jejich přesvědčení neodvrátily, skončili někteří dokonce v žaláři. Konkrétně se jednalo o Floriána Hetzla a jeho sestru, sourozence Čulíkovi Josefa, Jakuba a Kateřinu a Františka Šošku. V žaláři strávili více než rok. Jako první byl propuštěn Florián Hetzl, který slíbil

⁷¹ PECHÁČEK, Jan: *Paměti*, s. 5.

⁷² Existuje více výkladů, co se s Bibli stalo. Přesné informace ale nemáme.

⁷³ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 14.

⁷⁴ PECHÁČEK, Jan: *Kronika*, s. 11.

⁷⁵ ZAPLETAL, Aleš: *c. d.*, s. 8.

⁷⁶ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 27.

polepšení a upustil tak od své zatvrzelosti v protestanství. Jeho příklad pak následovali i Jakub Čulík a František Šoška. Sestra Floriána v žaláři zemřela a je tak možné, že i tato skutečnost měla vliv na jeho pozdější jednání.⁷⁷ Zemřel totiž v roce 1833, o přestup k helvetské víře však oproti svým sousedům nepožádal a v úmrtní matrice je uveden jako římský katolík.⁷⁸

Navzdory ročnímu žaláři zůstali nejpevnější v helvetské víře Josef a Kateřina Čulíkovi. Kolem nich se postupně vytvořila skupina protikatolicky smýšlejících obyvatel Svěbohova. Kolem roku 1808 se Ignác a František Krátký poprvé vydali do evangelického sboru v Horní Čermné⁷⁹. Pěšky tam šli přibližně pět hodin.⁸⁰ Právě zde se pak dozvěděli o možnosti přihlásit se k jedné ze dvou povolených protestantských církví. Pro samotné podání přihlášky k helvetské víře se pro svěbohovské evangelíky stalo rozhodující nepřátelství jejich sousedů i faráře z Jedlí. Sousedé se neštíteli ani fyzického násilí a mnozí byli několikrát surově zbiti. Nedostalo se jim při tom žádné úřední ochrany.⁸¹

5.4 Evangelický sbor v Horní Čermné

Obec Horní Čermná byla součástí lanškrounského panství v kraji Chrudim. Od roku 1622 Lanškrounské panství, stejně jako panství Zábřeh, patřilo Lichtenštejnům.⁸² Přestože majitel byl na obou panstvích totožný, situace okolo tolerančního patentu byla na Lanškrounsku odlišná než na Zábřežsku. Místní tajní evangelíci, potomci Jednoty bratrské, zůstali od doby pobělohorské až do doby toleranční v kontaktu se zahraničními osadami, kde bydleli evangelíci. Často se jednalo o pobělohorské emigranty.⁸³ Čermná navíc ležela na spojnici Čech a Severní Moravy, kudy procházeli tajní evangeličtí kazatelé z ciziny se svými průvodci.⁸⁴

S čermenskými evangelíky jsou velmi úzce propojeni také evangelíci z obce Čenkovice⁸⁵. Tajní evangelíci z Čenkovic měli kolem roku 1730 dokonce velmi živé styky s Ochranovem. Lze se domnívat, že zpráva o tolerančním patentu došla do Horní Čermné a Čenkovic ještě před tím, než došlo k jeho oficiálnímu vyhlášení na Lanškrounském panství. Informace se

⁷⁷ PECHÁČEK, Jan: *Kronika*, s. 11.

⁷⁸ ZAPLETAL, Aleš: *c. d.*, s. 8.

⁷⁹ Obec Horní Čermná je vzdálena 20 km od obce Svěbohov.

⁸⁰ ZAPLETAL, Aleš: *c. d.*, s. 8.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² JINDRA, Radomil: *Historie evangelické církve v Čermné*. Česká Třebová 2008, s. 12.

⁸³ Archiv českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné (dále jen AČES HČ), signatura A-I-A/5, Předtoleranční období a emigrace, NOVÁKOVÁ, Tereza: *Na Lanškrounsku, Východní Čechy*, 1905, č. 8.

⁸⁴ JINDRA, Radomil: *Historie evangelické církve v Čermné*. Česká Třebová 2008, s. 14.

⁸⁵ Obec Čenkovice je od Horní Čermné vzdálené přibližně 10 km.

sem zřejmě dostala díky obchodním stykům s evangelíky ze Sloupnice⁸⁶, kteří v Čermné kupovali lněné semeno. V Čermné navíc pobýval i sloupnický myslivec Daniel Rejman, který byl zároveň jeden z vůdců sloupnických evangelíků. Ve Sloupnici se o patentu vědělo již v prosinci roku 1781. Rejman v té době rozeslal po okolních vesnicích list, kterým vyzýval k sestavení seznamu evangelíků. Díky tomu byl již 4. prosince 1781 donesen na radnici v Litomyšli seznam 1138 osob, kteří chtěli přestoupit na evangelickou víru.⁸⁷

Čermenští se dostavili na zámeckou kancelář, aby se přihlásili k evangelickému vyznání, dne 15. května 1782, Čenkovičtí o den později. Po veřejném přiznání se k evangelické víře si jak čermenští, tak čenkovičtí evangelíci zakusili pronásledování ze strany katolických sousedů, katolického faráře i vrchnostenského inspektora Riedra. Pár dnů po přihláškách byli čenkovičtí evangelíci předvoláni na rychtu, kde se je rychtář pokusil zastrašit. Bylo jim oznámeno, že náboženská svoboda je určena jen pro cizince a jestli chtějí v Čenkovicích i nadále bydlet, musí odvolat svůj přestup k evangelické církvi. Čenkovičtí evangelíci se ale nedali od svého záměru odradit.⁸⁸

Počet přihlášených na lanškrounském panství nestačil na stanovených 500 duší nebo 100 rodin, takže zde nemohl vzniknout samostatný sbor. Celkový počet byl nejprve 234 osob, později však 13 lidí odpadlo, takže zbylo 221. V Čermné se jednalo o 72 mužů a 73 žen.⁸⁹

O stavbu sboru čermenští evangelíci žádali na podzim roku 1784. Z důvodu úředně zaznamenaného nízkého počtu evangelíků se žádost o vlastní modlitebnu a kazatele dost protáhla. Dne 5. října roku 1784 však přišel na vrchní úřad v Lanškrouně příznivý list z Krajského úřadu v Chrudimi. V něm stálo, že nestranná komise povolila Čermenským stavbu sboru i vydržování vlastního pastora.⁹⁰ K povolení stavby evangelického kostela v Čermné pak došlo dne 8. července 1786. K tomu musel být předložen stavební plán.⁹¹

Na začátku 19. století, kdy do Horní Čermné přišli někteří Svěbohovští obyvatelé, zde již mělo náboženství podle helvetské konfese pevné základy. Postupně se zlepšil i vztah vrchnosti

⁸⁶ Obec Sloupnice je od Horní Čermné vzdálené přibližně 30 km.

⁸⁷ ŠILAR, František: *Počátky čermenského sboru*, *Hospodář Československa*, 42, 1982, č. 14, s. 11-14 a 23-25.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ AČES HČ, signatura A-I-A/6, *Počátky sboru – první duchovní 1781-1789*, dopis zasláný Krajským úřadem v Chrudimi dne 5. října 1784 Vrchnímu úřadu v Lanškrouně.

⁹¹ AČES HČ, signatura A-I-A/11, Josef Gerža 1811-1821, dopis zasláný Krajským úřadem v Chrudimi dne 8. července 1786 Lanškrounskému vrchnostenskému úřadu.

k evangelíkům. Lidé ze Svěbohova navštěvovali bohoslužby v Čermné celou 1. pol. 19. století.⁹²

5.5 Zábřežské panství

V knize cirkulářů a nařízení zábřežského panství⁹³ lze nalézt informace o tolerančním patentu již z roku 1782. Za zmínku stojí například cirkulář ze dne 25. ledna 1782, vydaný ve Vídni a podepsaný hrabětem Jindřichem z Blümegenu, který zastával v období od roku 1771 do roku 1782 pozici nejvyššího českého a prvního rakouského kancléře. V cirkuláři mimo jiné stálo, jak se klidem, kteří se hlásili k jinému vyznání, chovat: „Poučit je dobrými a přesvědčivými slovy a věrohodnými důkazy a přivést je zpět ke katolickému náboženství.“⁹⁴ Dále v něm bylo jasně napsáno, že tolerovaná vyznání jsou pouze tři. Kdo tedy nevyznává jedno z tolerovaných vyznání, je automaticky považován za katolíka, a tak s ním má být také zacházeno. Dne 19. března přichází nařízení ohledně postupu při pohřbívání lidí jiného než katolického vyznání. Dne 25. dubna pak lze z dalšího cirkuláře vyčíst, že je potřeba ve všech případech žádosti o přihlášení se k tolerované víře postupovat s největší možnou opatrností. Důraz byl také kladen na zachování společenského řádu. A v srpnu vyšel cirkulář zodpovídající nejčastější dotazy, které se v souvislosti s tolerančním patentem vyskytly, například otázka vyznání, křtu a konverze dětí.

Je tedy patrné, že se na správě panství o tolerančním patentu vědělo a všechny cirkuláře týkající se tolerance byly opsány do úřední knihy. Zůstává tedy otázka, proč se o možnosti přihlášek dozvěděli obyvatelé Svěbohova až po návštěvě evangelického sboru v Horní Čermné kolem roku 1808.

Informace o tolerančním patentu se dle císařovy vůle mělo šířit následovně. Z Vídně měl být cirkulář se zněním tolerančního patentu poslán na jednotlivá zemská gubernia v celé monarchii, v případě Svěbohova se jednalo o Moravské zemské gubernium. Dále mělo gubernium cirkulář poslat na krajské úřady, v tomto případě tedy na Krajský úřad v Olomouci, a krajský úřad pak zajistil, aby se cirkulář dostal na jednotlivé správní celky, tedy panství, statky a královská města, v případě Svěbohova se jednalo o zábřežské panství. Panství pak mělo informaci předat rychtářům, jejichž úkolem bylo vše oznámit v jejich obci.

⁹² JINDRA, Radomil: *Historie evangelické církve v Čermné*. Česká Třebová 2008, s. 39.

⁹³ Státní okresní archiv Šumperk (dále jen SOkA Šumperk), fond Archiv města Zábřeh, úřední kniha, inv. č. 22, Kniha patentů a nařízení.

⁹⁴ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, úřední kniha, inv. č. 22. Originální znění: „Mit guten und überzeugenden Wörter und einleuchtenden Beweisen zu belehren und zur katholischen Religion zurückzuführen.“

Je proto zřejmé, že celý proces musel selhat v předposlední fázi, kdy se o patentu měli dozvědět rychtáři. Jak již bylo výše nastíněno, záměrem mnoha panství bylo existenci patentu neoznámit, aby se zamezilo odpadlictví od katolické víry. Je tak možné, že na panství silně katolického rodu Lichtenštejnů byl tento záměr po dlouhá léta úspěšný. V té době navíc ve Svěbohově ještě mnoho evangelíků nebylo, tajná setkávání v domě Floriána Hetzla začala probíhat až o pár let později. I z toho důvodu zřejmě nebylo vnímáno za potřebné, aby byla existence patentu obyvatelům oznámena.

5.6 Majitelé obce Svěbohov

Ve zkoumaném období, tzn. mezi lety 1782 a 1860, se ve vlastnictví obce Svěbohov vystříдалo pět lichtenštejnských knížat. Nejdříve jím byl Alois I., který byl lichtenštejnským knížetem od roku 1781 až do své smrti v roce 1805. Věnoval se zejména správě rodového majetku a snažil se zavádět nové hospodářské metody. Jelikož zemřel bezdětný, stal se po něm knížetem z Lichtenštejna jeho mladší bratr Jan Josef I., který svůj život podřídil své vojenské kariéře. Účastnil se bitvy u Slavkova a získal Řád Zlatého rouna.⁹⁵ Protože se knížectví Lichtenštejn stalo součástí Rýnského spolku, rozhodl se Jan Josef I. předat formálně vládu v knížectví svému tříletému synovi Karlu Janovi (1806-1814) a vyhnul se tak jednání s císařem Napoleonem.⁹⁶ Po roce 1814 se opět až do své smrti stal knížetem. V roce 1836 přebírá vládu jeho syn Alois II., který se snažil zavádět nové výrobní metody a věnoval se různým vědeckým aktivitám pro rozvoj zemědělství a průmyslu. V roce 1858 se stal knížetem z Lichtenštejna Jan II., jehož panování trvalo 70 let a 3 měsíce. V evropském měřítku jej můžeme zařadit hned za Ludvíka XIV. a Alžbětu II. V době své vlády usiloval o zvelebování vlastního majetku a reformu správy panství. Lidmi byl velmi oblíbený, čímž si zasloužil přídomek dobrotivý.⁹⁷

Lichtenštejnové se řadili mezi katolickou šlechtu od počátku 17. století. V té době přestoupili na katolictví tři bratři, kteří byli původně vychováni jako protestanté. Jednalo se o Karla, který konvertoval v roce 1599, Maxmiliana, který se rozhodl následovat příkladu bratra v roce 1600, a Gundakara, který konvertoval jako poslední, a to v roce 1602. V té době byla příslušnost ke katolické církvi rozhodujícím předpokladem pro kariéru u dvora a ve státních službách habsburské monarchie.⁹⁸ Přírozeným důsledkem konverze šlechticů byla katolizace

⁹⁵ ŠÚSTKOVÁ, Hana: *c. d.*, s. 172.

⁹⁶ GERŠIC, Miroslav: *c. d.*, s. 168.

⁹⁷ ŠÚSTKOVÁ, Hana: *c. d.*, s. 172.

⁹⁸ STÖGMANN, Arthur: *c. d.*, s. 235.

jejich poddaných. Například Karel z Lichtenštejna po své konverzi zavedl řád Milosrdných bratří ve svém sídelním městě Valtice v roce 1605 a jezuitů v Opavě v roce 1625.⁹⁹

V první polovině 19. století bylo každé panství soukromou záležitostí svého majitele. I když zásahy státu do vnitřního chodu panství byly stále častější, majitel panství byl velmi často poslední a rozhodující autoritou. Z tohoto principu se odvíjelo postavení jeho úředníků. V době, kdy se správa panství podílela na výkonu vrchnostenské státní správy, se v rukou panských úředníků soustředilo značné množství pravomocí. To způsobilo, že se zvětšovala vzdálenost od sídla vrchnosti. Důležitým faktorem také bylo, že kníže stihl osobně navštívit panství zpravidla jen jednou za celou svou vládu. Hrozilo-li bezprostřední nebezpečí, byl úředník oprávněn rozhodnout okamžitě na základě znalostí místních poměrů i aktuální situace. Úkolem panských úředníků bylo totiž zajistit každodenní chod panství, což mělo přinést nejen klid a pořádek, ale také hospodářskou prosperitu majitele a poddaných.¹⁰⁰

Právě přístup nejen samotné vrchnosti, ale i jednotlivých panských úředníků k tolerančnímu patentu pak v mnohých případech ovlivnil průběh přihlášek. Například v obci Sloupnice v Litomyšlském panství bylo v šesti vesnicích přes 1100 evangelíků a litomyšlský magistrát jim jako vrchnost nedělal veliké potíže. Oproti tomu v Čermné se proti evangelíkům chovala vrchnost i sousedé velmi nepřátelsky a na konci roku 1783 zde bylo jen 227 evangelíků, což nebyla ani polovina stanoveného počtu pro založení sboru.¹⁰¹

5.7 Rychtář

Rychtář byl nejnižší vrchnostenský úředník, který se od jiných vrchnostenských úředníků odlišoval dvěma faktory. Prvním faktorem bylo jeho členství v obci a druhým jeho finanční nezávislost na vrchnosti díky vlastnímu hospodářství, které jej a jeho rodinu dokázalo uživit i bez platu, který od vrchnosti za vykonávání své funkce dostával. Role rychtáře pak byla dvojitá. Jednak zastupoval zájmy své obce vůči vrchnosti, ale zároveň vystupoval jako zástupce vrchnosti v obci.¹⁰²

Ve Svěbohově patřila rychtáři od konce 18. století hospoda. Při výkonu práce mu byl k ruce konšel a půlmistr. Na rychtě se pak odehrávaly obecní schůze. Symbolem rychtářovy moci

⁹⁹ STÖGMANN, Arthur, s. 236.

¹⁰⁰ MACKOVÁ, Marie: *c. d.*, s. 338-339.

¹⁰¹ AČES HČ, signatura A-I-A/6, Církev čermenská u Lanškrouna.

¹⁰² DROZDA, Martin: *c. d.*, s. 64.

bylo právo. To bylo symbolizováno dřevěnou paličkou dlouhou asi půl metru. V praxi rychtář urovnával různé menší spory mezi občany, ty větší musela rozsoudit vrchnost.¹⁰³

Ve Svébohově byl od roku 1763 do roku 1771 rychtářem již výše zmíněný Antonín Hetzl, tajný evangelík. Zajímavé je, že mezi lety 1784 a 1800 zastával roli púlmistra, byl tedy ve správě obce stále přítomný. Díky tomuto faktu lze předpokládat, že ani nejvýše postavení obyvatelé obce o tolerančním patentu nevěděli. Antonín musel mít díky své pozici dobré kontakty a je málo pravděpodobné, že by se k němu informace o patentu od rychtáře¹⁰⁴ nedostala.¹⁰⁵

6 Přihlášky k helvetské víře

6.1 První přihlášky

První přihlášky k evangelické víře helvetského vyznání byly podány obyvateli Svébohova v dubnu roku 1816. Konkrétně se jednalo o Josefa Odstrčila a jeho manželku Terezii, Pavla Pavlů, Josefa Pavlů, Františka Šošku a jeho manželku Annu, Ignáce Krátkého, Ignáce Krátkého¹⁰⁶, Františka Pavlů a jeho manželku Terezii, Josefa Čulíka a jeho sestru Kateřinu a Barboru Hetzlovou.¹⁰⁷ Jednalo se především o domkaře, tedy ne moc bohaté lidi, kteří mnohokrát nevladnili ani pole.¹⁰⁸ Písemná žádost o přestup k evangelickému reformovanému náboženství pak byla podána dne 10. července 1816 a následně byla odeslána prosba na vrchnost o vystavení písemné rezoluce pro jedelského faráře, který měl s danými osobami vykonat exam, tedy šestinedělní cvičení, po jehož vykonání bylo možné přestoupit k jednomu z povolených vyznání.¹⁰⁹ Protože se však obyvatelé Svébohova nadočkali odpovědi, rozhodli se zaslat svou žádost o vystavení písemného povolení k vykonání šestinedělního cvičení i na hejtmana.¹¹⁰ Dne 23. ledna roku 1817 se výše zmínění přihlásili k c. k. Krajskému úřadu v Olomouci a podali prosbu o povolení k náboženství dle konfese helvetské.¹¹¹ Protože však stále zůstávali bez odpovědi, dne 8. března roku 1817 zaslali Svébohovští na ředitelský úřad zábřežského panství dopis, ve kterém stálo: „V poníženosti se vcházíme k slavnému ouřadu,

¹⁰³ PECHÁČEK, Jan: *Paměti*, s. 4.

¹⁰⁴ Mezi lety 1774-1783 byl rychtářem ve Svébohově Hynek Odstrčil.

¹⁰⁵ PECHÁČEK, Jan: *Paměti*, s. 5

¹⁰⁶ Jiná osoba stejného jména, tento byl svobodný.

¹⁰⁷ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zasláný vrchnostenskou kanceláří dne 15. dubna 1817 Františku Šoškovi.

¹⁰⁸ AČES HČ, signatura A-I-C/2, seznam členů filiálního sboru ve Svébohově.

¹⁰⁹ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 24. srpna 1816 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹¹⁰ Tamtéž, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 26. prosince 1816 hejtmanovi.

¹¹¹ Tamtéž, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 8. května 1817 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

žádáme jejich Milosti, aby již ráčili písemnou zprávu dáti, kdy se můžeme pro tu již dle nejvyššího tolerančního nařízení rezoluci, která skrze slavný císařský k. krajský ouřad jest povolena, přihlásiti mohli, abychom již nebyli nuceni slavného ouřadu obtěžovat, abychom na šestinedělní cvičení připuštěni byli.¹¹² Je tedy patrné, že ani téměř po roce, kdy byla žádost o připuštění na šestinedělní cvičení poslána, nebylo povolení Svébohovským vydáno.

V dubnu roku 1817 se snažil farář z Jedlí František Morávek odsunout Vrchní knížecí soud, na který byli předvoláni výše zmínění obyvatelé Svébohova žádající o přestup k evangelické víře. Důvodem byla snaha faráře odradit Františka Šošku od jeho záměru konvertovat k akatolickému vyznání. Bylo mu proto nařízeno, aby se dne 14. dubna dostavil na jedelskou faru. Stejný krok poté farář zamýšlel vykonat i s Ignácem Krátkým.¹¹³

Mezi dny 19. a 23. dubna v roce 1817 proběhly výslechy, jejichž cílem bylo odradit dané osoby od jejich záměru přestoupit k evangelickému vyznání. Výslechů se ujal jedelský farář František Morávek jako administrátor a ku pomoci mu byl jeho kooperátor František Hübl. Na výslech se musely dostavit následující osoby: Pavel Pavlů, Josef Pavlů, Josef Odstrčil, Josef Čulík, František Pavlů, Ignác Krátký a Barbora Hetzlová. Během výslechu musely tyto osoby odpovědět na následující otázky, ke kterým je připojena odpověď od Pavla Pavlů ze dne 20. dubna 1817:

- FM¹¹⁴: Z jakých důvodů chcete opustit katolickou víru, ve které jste se narodil a byl vychován?
- PP¹¹⁵: Protože není sedm, ale jen dvě svátosti víry.
- FM: Jak dlouho zamýšlíte opustit katolickou víru?
- PP: Čtyři roky.
- FM: Kdo vás k tomu přesvědčil?
- PP: Nikdo. Četl jsem Písmo a zjistil jsem, že není správné, aby katolíci přijímali Večeři Páně pod jednou způsobou a věřili v sedm svátostí, protože jen dvě připouštějí průběh a Večeři Páně.
- FM: Kdyby Vás důkladné poučení přesvědčilo o Vašich pochybnostech a shledal byste důvody pro katolickou víru silnější než důvody pro protestantskou reformovanou víru, k níž se chcete hlásit, chtěl byste přesto přestoupit k protestantské reformované víře?
- PP: Ano, i kdyby bylo mnoho kněží, kteří by mne chtěli důkladně poučit, od svého předsevzetí bych neustoupil.
- FM: Nutí vás ostatní, abyste se k jejich názoru připojil?
- PP: Ne.

¹¹² SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 8. března 1817 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹¹³ Tamtéž, dopis zasláný Františkem Morávkem dne 14. dubna 1817 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹¹⁴ František Morávek

¹¹⁵ Pavel Pavlů

František Morávek po ukončení výslechů učinil závěr, že dané osoby by radši položily svůj život, než aby od svého záměru upustily. Ve výpovědích se podle faráře obyvatelé Svébohova spikli a odpovídali na dané otázky velmi podobně. Podle faráře to byl František Šoška, který všem poradil, co mají říkat.¹¹⁶

Dne 23. dubna sepsal František Morávek také svědectví Marie Krátké a Barbory Pavlů, které vypovídaly proti svým manželům, tedy Ignáci Krátkému a Pavlovi Pavlů. Ve výpovědi Marie Krátká uvedla, že se k ní manžel chová krutě a různými způsoby ji svádí k odpadlictví od víry. Barbora Pavlů zmínila, že ji její manžel také sváděl k odpadlictví, a když se mu postavila na odpor, bylo s ní rovněž zacházeno krutě.¹¹⁷ Můžeme tedy pozorovat, že si katolický farář František Morávek snažil získat materiály a výpovědi, které svědčily proti konvertitům. Podobně později jednali i Svébohovští, kteří o konverzi usilovali, když informovali vrchnostenský úřad o pronásledování, které museli zakoušet.

Po výslechu, který provedl jedelský farář, se měli Svébohovští společně s některými obyvateli Zborova dostavit na vrchnostenskou kancelář. Přípuštění k protokolu dne 24. dubna byly ale pouze čtyři osoby ze Zborova, a to František Adámek s manželkou a synem Josefem a Andrés Nejtek. Tito zborovští obyvatelé ale také neměli tímto krokem vyhráno a 28. ledna 1818 opět žádají vrchní úřad k propuštění k akatolickému náboženství dle tolerančního nařízení.¹¹⁸ Ostatní se rozhodli napsat na c. k. Krajský úřad Olomouckého kraje, aby i jim byl dán termín, ve který budou k protokolu přípuštění.

Dokud nebylo přihlášení se k helvetské víře dokončeno, nemohli Svébohovští vyznávat svou víru, byli tedy formálně stále členy římskokatolické církve, a také nemohli pořádat žádná shromáždění.¹¹⁹ Také to byly důvody, proč byli Svébohovští tak vytrvalí. V květnu 1817 opět žádali c. k. Krajský úřad Olomouckého kraje o přípuštění k šestinedělnímu cvičení.¹²⁰

Jelikož ani dopisy na c. k. Krajský úřad Olomouckého kraje nebyly v žádosti o přípuštění k šestinedělnímu cvičení úspěšné, rozhodli se obyvatelé Svébohova spojit s obyvateli obce Zborov a Rovensko a společně poslali svou žádost na moravské gubernium. V dopise stálo: „My, obyvatelé vesnic Svébohova, Zborova a Rovenska a poddaní panství Hohenstadt, okres Olomouc, v markrabství Moravském, jsme podali žádost o přestup z římskokatolického

¹¹⁶ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, protokol ze dne 23. dubna 1817.

¹¹⁷ Tamtéž, svědectví Marie Krátké a Barbory Pavlů ze dne 23. dubna 1817.

¹¹⁸ Tamtéž, dopis zasláný Františkem Adámkem a Andrésem Nejtkem dne 28. ledna 1818 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹¹⁹ Tamtéž, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 8. května 1817 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

¹²⁰ Tamtéž, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 8. května 1817 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

na protestantské náboženství helvetského vyznání a obdrželi jsme ústní ujištění, že budeme přijati do šestitýdenní výuky v osmi, nanejvýš v devatenácti dnech. Protože však naše žádost o umožnění navštěvovat týdenní kurzy dosud nebyla přijata a od podání naší žádosti uplynula dlouhá doba...¹²¹ Z dopisu jasně vyplývá, že Svébohovským byl přístup k cvičení přislíben, ale nakonec bylo vše tak oddalováno, že žádné povolení nezískali.

Celý rok 1818 pak nepřinesl očekávané výsledky a touha Svébohovských přestoupit k evangelickému vyznání nebyla uspokojena. Až 16. prosince přišel příkaz z Krajského úřadu Olomouckého kraje na úřad vrchnostenský, aby byly předloženy důvody, které brání dokončit záležitosti obyvatel Svébohova.¹²² Na začátku roku 1819 rozhoduje Krajský úřad v Olomouci o poučení případných náboženských konvertitů.¹²³ V březnu je vrchnostenský úřad znovu vyzván k podání zprávy o přestupu několika poddaných z katolického náboženství na akatolickou víru.¹²⁴

Dne 12. října roku 1819 se obyvatelé Svébohova konečně dočkali. Arcibiskupská konzistoř pověřila Františka Morávka, správce farnosti Jedlí, aby pod vedením místního děkana poskytoval jednotlivcům, kteří chtějí přestoupit na evangelickou víru, šest předepsaných týdenních cvičení.¹²⁵

6.2 Šestinedělní cvičení

Po vydání tolerančního patentu dne 13. října 1781 bylo možné přihlásit se k jednomu z povolených vyznání poměrně jednoduše. Lidé se sice setkávali s obtížemi, nastávaly omyly v přihlašování k helvetské či augsburské víře, byla snaha zabránit vzniku protestantských sborů atd. Obecně lze ale období od vydání patentu až do začátku roku 1783 označit za dobu milosti.

¹²¹ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zasláný obyvateli Svébohova dne 24. října 1817 na Zemské gubernium. Originální znění: „Wir gefertigte Inwohner der Ortschaften Schwillbogen, Zborow und Rowentz und Untertanen der Herrschaft Hohenstadt, des Olmützer Kreises, in Markgraftum Mähren, haben unser Gesuch den Übertritt von der Römisch-Katholischen zu der Evangelischen Religion helvetischen Konfession betreffend eingereicht und dabei die mündliche Versicherung erhalten, dass wir in acht höchstens in neunzehnten Tagen zu dem Sechswöchentliche Unterricht zu gelassen werden. Weil aber unsere untertänige Bitte zu dem Sich wöchentlichen Unterricht zu gelassen zu werden, noch bisher nicht erhielt worden ist und seit Einreichung unsers untertänigen Gesuches in solange Zeitraum verstreichen worden ist...“

¹²² Tamtéž, dopis zasláný Krajským úřadem Olomouckého kraje dne 16. prosince 1818 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹²³ Tamtéž, dopis zasláný Krajským úřadem Olomouckého kraje dne 11. února 1819 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹²⁴ Tamtéž, dopis zasláný Krajským úřadem Olomouckého kraje dne 19. března 1819 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹²⁵ Tamtéž, dopis zasláný Krajským úřadem Olomouckého kraje dne 12. října 1819 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

Dne 15. prosince v roce 1782 byl vydán Dvorský dekret, kterým bylo lidu oznámeno, že času k přihlášení se k evangelické víře bylo již dostatek a od 1. 1. 1783 již tato možnost nebude.¹²⁶ Lépe řečeno bude ztížena. Důvodem pro tento krok byl především vysoký počet obyvatel, kteří se ke konverzi rozhodli. Kdo se chtěl stát evangelíkem, musel od roku 1783 svůj záměr oznámit na katolické faře a podrobit se šestinedělnímu cvičení. Mělo se tedy celkem jednat o 42 dnů, které ale mohly být od sebe libovolně vzdáleny, bylo proto běžnou praxí, že se doba cvičení táhla i několik let. Teprve po splnění tohoto cvičení mohla daná osoba získat propuštění z římskokatolické církve a díky tomu se zapsat k evangelickému náboženství.¹²⁷ Je potřeba zmínit, že tato cvičení byla obecně brána jako překážka pro možnost vyznávat víru podle svého přesvědčení a mezi konvertity upadla obecně do nelibosti.

Cílem examu neboli šestinedělního cvičení bylo přesvědčit jednotlivé osoby v setrvání v římskokatolické církvi a odradit je od jejich záměru konvertovat. Ačkoli může toto cvičení znít poměrně nevinně, bylo v mnoha případech proti konvertitům použito i násilí. Nutno však zmínit, že se jednalo o krušné chvíle i pro samotného faráře, jelikož se často setkával s otázkami, na které sám nedokázal odpovědět. Římskokatolická církev se v mnohých otázkách víry zakládá na tradici církevních otců a pro osoby rozhodnuté řídit se pouze Božím slovem, a nikoliv tradicí, nebyly farářovy odpovědi dostačující.¹²⁸

I obyvatelé Svěbohova museli pro získání propuštění z římskokatolické církve absolvovat šestinedělní cvičení. Jedelský farář František Morávek si byl dobře vědom toho, že pro vyvrácení důvodů svěbohovských obyvatel rozhodnutých pro konverzi nemá dostatek protiargumentů a z toho důvodu se snažil cvičení různými způsoby ukončit. V lednu roku 1820 si farář stěžoval na knížecím úřadu na Terezii Novákovou, která nebyla za tři hodiny schopná odpovědět na otázku, na kterou byla tázána, a chovala se vůči faráři a jeho kooperátorovi velmi drze. Farář žádal knížecí úřad o její potrestání, aby nedošlo k šíření takového chování. Zároveň prý její děti, jedná se o jednoho syna a dvě dcery, upustily od své touhy přestoupit na helvetskou víru a vrátily se k rodné katolické víře. Potrestání matky by taktéž mohlo omezit její vliv na děti, které by tak bylo možné udržet v římskokatolické církvi.¹²⁹ K žádnému potrestání však zřejmě nedošlo, jelikož si farář v červenci opět stěžuje, že Terezie Nováková, v té době ve špatném zdravotním stavu, své děti Františka, Terezii

¹²⁶ MEDEK, Jan Zdeněk: *c. d.*, s. 328.

¹²⁷ BEDNÁŘ, František – HREJSA, Ferdinand: *c. d.*, s. 25.

¹²⁸ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 31.

¹²⁹ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zasláný Františkem Morávkem dne 7. ledna 1820 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

a Annu opět odvedla od katolictví. Farář proto znovu žádal o potrestání matky a její zatčení do doby, než její děti absolvují předepsané náboženské cvičení. Mezi farářem a Františkem Novákem došlo během cvičení ke střetu, kdy František žádal, aby jeho odpovědi byly zapsány v češtině a nikoli v němčině, aby jeho odpověď nemohla být překroucena. To bylo pro faráře nepřijatelné chování a žádal proto knížecí úřad o jeho potrestání pod záminkou ochrany těch, kteří mají být oporou státu a náboženství.¹³⁰

František Morávek dokonce sehnal falešné svědky, kteří tvrdili, že Svěbohovští hanobili a uráželi římskokatolickou církev a ti se pak dostali na dva roky do vězení na Špilberku. Jednalo se například o sourozence Josefa a Kateřinu Čulíkovi. Tento čin měl velký vliv na ty obyvatele Svěbohova, kteří do té doby zůstávali v tradiční katolické víře, a mnozí se rozhodli pro konverzi.¹³¹ Po svém propuštění v roce 1822 se sourozenci Čulíkovi pokusili požádat o přihlášení k náboženství dle helvetské konfese, a to přímo v Brně. Bylo jim však oznámeno, že o propuštění z římskokatolické církve musí požádat na svém krajském úřadě. Udělali, jak jim bylo řečeno, na úřadě však byli odbyti, že jim oznámení bude posláno na vrchnost, kde si jej musí vyzvednout. Když se pak Josef s Kateřinou mnohokrát snažili oznámení od vrchnosti získat, vždy se jen doslechli, že oznámení ještě nepřišlo. Sourozenci se z toho důvodu rozhodli napsat žádost o vyřízení jejich záležitosti v otázce konverze k náboženství dle helvetské konfese na Krajský úřad Olomouckého kraje. Dopis byl odeslán dne 28. července roku 1822.¹³² V září je z krajského úřadu zaslána na vrchnost žádost o objasnění situace ohledně této dvojice.¹³³ Na podzim roku 1823 z vrchnostenského úřadu zasláno oznámení, ve kterém stálo: „Žádost Josefa a Kateřiny Čulíkových o podporu přestupu k akatolickému helvetskému náboženství, která byla předložena Vysoce chvályhodnému císařskému a královskému krajskému úřadu s výnosem č. 11172, je pouhým bezdůvodným obtěžováním, které rovněž nezasluhuje nejmenšího zřetele, ...“¹³⁴ Krajský úřad poté zamítl propuštění

¹³⁰ Tamtéž, dopis zasláný Františkem Morávkem dne 21. července 1820 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹³¹ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 31-32.

¹³² SOKA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zasláný Josefem Čulíkem a Kateřinou Čulíkovou dne 28. července 1822 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

¹³³ Tamtéž, dopis zasláný Krajským úřadem Olomouckého kraje dne 2. září 1822 na Vrchní úřad zábřežského panství.

¹³⁴ Tamtéž, dopis zasláný Vrchním úřadem zábřežského panství dne 5. října 1823 Krajskému úřadu Olomouckého kraje. Originální znění: „Die untertänig rücklegente bei dem Hoch löbl. k. k. Landesgubernium ein gereichtes Gesuch des Joseph u. Katharina Czulik, um Beförderung des Übertritts zur akatholischen helvetischen Religion, welches ein Wohlhöbl. k. k. Kreisamt mit Erlass N. 11172 zur Berichterstattung herabgelangen ließ, ist eine bloß mutwillige Behelligung, die auch nicht die mindeste Berücksichtigung verdient...“

Čulíkových z důvodu nesplnění zákonné podmínky pro přestup k akatolickému náboženství, kterou byla účast na šestinedělním cvičení.¹³⁵

Další incident v souvislosti s šestinedělním cvičením se přihodil manželům Odstřčilovým Josefovi a Terezii. Vyučování tohoto manželského páru začalo již 11. října roku 1819, tedy ještě den před oficiálním vyjádřením arcibiskupské konzistoře o nutnosti provést s obyvateli Svébohova exam. Manželé byli totiž považováni za slabé ve víře a převládal tak názor, že pokud se je podaří od jejich záměru konvertovat odradit, stanou se příkladem i pro ostatní. Opak se ale stal pravdou. Už 29. října dochází k nečekanému činu Josefa Odstřčila, který ze Svébohova uprchl a exam nedokončil. Farář následně žádal donucení manželky Terezie k doznání, kde je její manžel skrývá.¹³⁶ Důvodem k útěku bylo trýznění a posměch z řad sousedů. Nějakou dobu se pak Josef vracel domů v noci pro jídlo a byl pro ostatní helvety povzbuzením,¹³⁷ aby setrvali ve svém přesvědčení i navzdory pronásledování.¹³⁸ Ačkoli toužil být součástí akatolického náboženství, nemohl se k evangelické církvi přihlásit, protože nedokončil předepsaná cvičení.¹³⁹ V listopadu zvolil útěk i Ignác Krátký.¹⁴⁰

6.3 Pronásledování

Lidé, kteří se v toleranční době rozhodli veřejně přihlásit k protestantské víře, to měli obecně velmi těžké. Setkávali se s nepřátelstvím ze stran svých katolických sousedů i farářů a úřadů. Zakusili pronásledování, bití, falešná obviňování, nadávky i domácí prohlídky. V nemálo případech se dostali do situací, kde jim šlo o holý život.¹⁴¹

První větší konflikt v obci Svébohov se udál dne 30. června roku 1816. To bylo již dva měsíce po podání prvních přihlášek k helvetskému vyznání. Tento den pořádal jedelský farář František Morávek křesťanské cvičení, které se odehrávalo na rychtě. Během cvičení se farář vyptával na otázky z katechismu a na závěr vybral od obyvatel zpovědní cedulky. Zpověď byla totiž brána jako měřítko zbožnosti a farář se tím chtěl přesvědčit o věrnosti Svébohovských vůči římskokatolické církvi.¹⁴² Když přišla řada na Adama Bednáře, tak se

¹³⁵ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zaslaný Vrchním úřadem dne 5. října 1823 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

¹³⁶ Tamtéž, dopis zaslaný Františkem Morávkem dne 25. června 1820 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹³⁷ Tamtéž, dopis zaslaný Františkem Morávkem dne 21. července 1820 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹³⁸ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 31-32.

¹³⁹ Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁰ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zaslaný Františkem Morávkem dne 17. listopadu 1820 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹⁴¹ Tamtéž, dopis zaslaný Františkem Adámekem a Andrésem Nejtkelem dne 28. ledna 1818 Vrchnímu úřadu zábřežského panství.

¹⁴² ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 28.

Adam odmítl cedulkou prokázal a na otázku, kde cedulku má, hrdě bez zaváhání odpověděl, že jeho cedulka je jeho vlastní svědomí. Také dodal, že cedulka, kterou farář vybírá, jej před Bohem neospravedlní, a proto ji odmítá odevzdat. Jako reakce na Bednářovo chování vstal jeden soused jménem Tomáš Šoška a řekl: „Ó, vy prasata!“ Bednář mu na to odvětil: „Jen vy nebudte prasata!“ a tím přiložil dřevo do rozpáleného ohně. Začala bitka a Bednář skončil s několika ranami pěstí do obličeje. Ačkoli byl farář tohoto incidentu svědkem, nic k tomu neřekl a dále vybíral cedulky. Ten den cedulku neodevzdali Adam Bednář, František Pavlů, Josef Čulík a František Šoška.¹⁴³ Na konci cvičení již bylo napětí obrovské, rychtář navíc přítomným zakázal rychtu opustit. Padaly nadávky na dotyčné odpadlíky i jejich víru. Farář proti tomu po celou dobu nic nenamítal. Po odchodu faráře s rychtářem se pak přítomní na výše jmenované vrhli a zbili je téměř až k smrti.¹⁴⁴ Aby toho nebylo málo, celý incident byl zakončen deseti ranami holí pro všechny, kteří cedulku odmítli ten den vydat.¹⁴⁵

V jiném případě během návštěvy úředníka v obci došlo ke zfackování a následnému spoutání osoby, která vyznávala náboženství dle helvetské konfese. Osoba zůstala spoutaná ku posměchu všem od poledne až do páté hodiny, a to z jediného důvodu, kterým bylo její vyznání.¹⁴⁶ Tuto situaci helveti popsali v dopise určeném pro krajský úřad, aby podpořili již dřívější žádost o úřední ochranu před pronásledováním.¹⁴⁷ Ochrana jim totiž v mnoha případech nebyla poskytnuta.¹⁴⁸

Další událost se týká již výše zmíněné Terezie Odstrčilové. Tento příběh je znám z vyprávění Hanny Fingrové, nejstarší dcery Terezie, z roku 1885,¹⁴⁹ a také z listu nalezeného na faře v Horní Čermné, který obsahoval informace o počátcích evangelického sboru v obci Svěbohov.¹⁵⁰ Dále byla událost sepsána v časopise Stráž na Sióně. Tento časopis vydávala redakce Adolfa Chlumského, který byl evangelicko-helvetským farářem v Krabčicích.¹⁵¹

Po útěku manžela se Terezie sama starala o svých jedenáct dětí. Proto, když byla předvolána k jedelskému faráři na exam, nebyla to zpráva radostná, spíše naopak. V době, kdy bylo

¹⁴³ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zaslaný obyvateli Svěbohova dne 8. května 1817 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

¹⁴⁴ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 29.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁶ SOkA Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, dopis zaslaný obyvateli Svěbohova dne 8. května 1817 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

¹⁴⁷ Tamtéž, Gubernium 10. února 1817.

¹⁴⁸ Tamtéž, dopis zaslaný Františkem Adámkem dne 15. května 1818 Krajskému úřadu Olomouckého kraje.

¹⁴⁹ AČES HČ, signatura A-I-C/2, Historie Svěbohova, pisatel anonymní, vyprávění Hanny Fingrové roz. Odstrčilové.

¹⁵⁰ AČES HČ, signatura A-I-C/2, Historie Svěbohova, pisatel anonymní, opis listu nalezeného na faře v Horní Čermné.

¹⁵¹ AČES HČ, signatura A-I-C/2, Svěbohov, Stráž na Sióně, 1875, s. 137, 162, 185, jedná se o opis.

potřeba pracovat na poli, nebylo žádoucí vysedávat na faře na examu. Navíc se jí neměl kdo postarat o děti, protože otec, se kterým ještě bydlela, ji neměl kvůli její konverzi od katolické církve rád. I přes tyto komplikace se ale na faru dostavit musela, protože příkaz z fary se musel poslechnout. Během jednoho sezení se Terezie Odstrčilová faráře zeptala na otázku, který z apoštolů sloužil jako první mši. Farář neuměl odpovědět. Navíc jej velmi rozčílilo, že mu dá tato obyčejná venkovská žena tolik práce, aby ji přesvědčil o správnosti učení římskokatolické církve. Po této události se rozhodl Terezii udržet v katolické církvi násilím. Svolal své věrné a přesvědčil je, že zatvrzelou je potřeba přivést na správnou cestu. Na druhý den, když se odpoledne Terezie vracela z Jedlí do Svébohova, byla přepadena a dovedena ke kříži pod Jedlím. Už během cesty musela snést řadu nadávek a posměchů. U kříže pak byla nucena jej políbit, to ale odmítla. Následovalo několik ran pěstí, a také jí tloukli obličejem do kříže, až tekla krev. Protože zranění byla velmi vážná, násilníci se rozhodli doprovodit Terezii domů, aby po cestě nezemřela a nebyli posléze třeba obviněni z vraždy. Této události předcházelo cvičení, na kterém se farář Terezie vyptával na otázky týkající se římskokatolické víry, na které Terezie odpovídala dle svého přesvědčení. Tyto odpovědi chtěl později farář zneužít, aby zabránil dalšímu pokračování cvičení. Pokud by totiž Terezie cvičení nedokončila, nebyla by propuštěna z římskokatolické církve. Cílem tedy bylo udržet Terezii v církvi za každou cenu.¹⁵² Přestupu se nakonec Terezie dočkala až v roce 1848.¹⁵³

Při čtení těchto událostí týkajících se pronásledování helvetů, je potřeba brát v úvahu, že situace byly popsány samotnými helvety a měly pomoci bezodkladnému vyřízení jejich konverze. Pronásledování, které zakoušeli, nelze brát na lehkou váhu, ale je potřeba vše číst a přejímat s rezervou. I přes těžké chvíle, které museli mnozí vytrpět, se ale k helvetům ve Svébohově v 1. pol. 19. století přidávali další a jejich počet postupně rostl.¹⁵⁴

7 Vznik filiálního helvétského sboru

7.1 Změna poměrů po roce 1848

Po roce 1848, kdy byla následkem revoluce prohlášena svoboda náboženství, se poměry ve Svébohově mezi katolíky a helvety zlepšily. Následkem větší svobody vyznání došlo ke konverzi dalších obyvatel Svébohova. K helvetskému vyznání konvertoval například sedlák Tichý s manželkou, chalupník Tichý s manželkou a svými syny, Josef Tichý s bratrem

¹⁵² AČES HČ, signatura A-I-C/2, Svébohov, Stráž na Sióňě, 1875, s. 137, 162, 185, jedná se o opis.

¹⁵³ AČES HČ, signatura A-I-C/2, Historie Svébohova, pisatel anonymní, vyprávění Hanny Fingrové roz. Odstrčilové.

¹⁵⁴ ŠEDÝ, Rudolf: *c. d.*, s. 33-36.

Antonínem Tichým, jejich manželky a matka, Jan Čulík, manželka Teofila Čulíka, chalupník Ignác Kolář s manželkou, selka Kateřina Odstrčilová a její druhý manžel Antonín Odstrčil, selka Josefa Matějčková i s dětmi, Terezie Odstrčilová a její syn František, který se později vrátil ke katolické víře. O něco později se pak k helvetům přidal ještě sedlák Jan Odstrčil a jeho manželka, chalupnice Anna Pavlů, chalupník Petr Sedláček i s manželkou, chalupník František Nejedlý, který se později, stejně jako František Odstrčil, vrátil ke katolické víře.¹⁵⁵

Čím více obyvatel Svébohova začalo sympatizovat s helvétským vyznáním, tím se helvetům lépe žilo. Po roce 1848 se už nesetkávali s tak velkým odporem, jako tomu bývalo v letech dřívějších. Dne 17. března roku 1849 byl vydán Zákon o spolcích, který měl evangelíkům umožnit se po domech scházet. Zprávou od moravského superintendenta Samuela Nagy bylo také skrze pastora v Horní Čermné helvetům ve Svébohově a okolí oznámeno, že „vykonávání bohoslužeb a pobožností křesťanských věřících nepotřebuje zvláštního úředního povolení“.¹⁵⁶ I přesto Svébohovští žádost na úřad v Zábřehu podali a zábřežským hejtmanem jim bylo dovoleno setkávat se ke společným bohoslužbám, které probíhaly v soukromém domě Františka Tichého za vedení některého člena sboru.¹⁵⁷ V roce 1853 však došlo k zákazu pořádání těchto bohoslužeb Krajským úřadem Olomouckého kraje.¹⁵⁸ Ačkoli se c. k. evangelická konzistoř h. v. pokusila o odvolání a za Svébohovské se osobně přimluvil i moravský superintendent Samuel Nagy, nebylo to nic platné a ministerstvo kultu a vyučování žádost a odvolání zamítlo. Důvodem byl dekret ze dne 15. května 1808, ve kterém stálo, že církevním obcím vzdáleným od své modlitebny šest a více hodin je dovoleno konat společné bohoslužby pouze pod vedením školního učitele, který by zaručil udržování církevního pořádku. Samuel Nagy pak žádal Svébohovské, aby rozhodnutí přijali „s tichou odevzdaností, dokud čas a okolnosti nepřinesou utěšenější řešení jejich záležitostí“.¹⁵⁹

7.2 Zřízení hřbitova a kaple

Po předchozí zkušenosti svébohovských helvetů vznikla v roce 1856 snaha zřídit ve Svébohově kapli nebo malý filiální kostel. Pokud si totiž chtěli vyslechnout kázání

¹⁵⁵ PECHÁČEK, Jan: *c. d.*, s. 12-13.

¹⁵⁶ AČES ZnM, bal. R2, signatura R-III-D/3, dopis zaslaný evangelickým superintendentem Samuelem Nagy dne 2. března 1851 na evangelický farní úřad helvétské konfese v Horní Čermné.

¹⁵⁷ AČES ZnM, bal. R2, signatura R-III-D/3, dopis zaslaný evangelickým superintendentem Samuelem Nagy dne 11. dubna 1854 na evangelický farní úřad helvétské konfese v Horní Čermné.

¹⁵⁸ AČES ZnM, bal. R1, signatura R-III-C-4/1, dopis zaslaný Krajským úřadem Olomouckého kraje dne 2. srpna 1855 na Okresní úřad ve Štítcech.

¹⁵⁹ AČES ZnM, bal. R2, signatura R-III-D/3, dopis zaslaný evangelickým superintendentem Samuelem Nagy dne 3. září 1855 na evangelický farní úřad helvétské konfese v Horní Čermné.

evangelického pastora, museli dojít do Horní Čermné, kam jim cesta trvala 5 hodin v létě, v zimě bylo nemožné do Čermné dojít, nebo do Vanovic, kam cesta zabrala tři dny. Plán Svébohovských byl zaslán na c. k. evangelickou konzistoř h. v. a k tomuto plánu se později vyjádřil moravský superintendent Samuel Nagy. Helvetům ve Svébohově oznámil, že konzistoř není schopna předem posoudit, zda žádost o stavbu kaple bude úspěšná, jelikož hodně závisí na přístupu politických úřadů. Svébohovským tak poslal pokyny pro postup podle svých zkušeností z jiných obcí, ale zaručit nic nemohl.¹⁶⁰

V témže roce se přidala ještě žádost na zřízení samostatného helvétského hřbitova. Důvodů bylo několik, ale jako záminka pro zřízení hřbitova bylo uvedeno nevhodné chování katolíků během pohřbívání evangelíků v Jedlí. Jako příklad lze uvést pohřeb Terezie, vdovy po Františku Tomáškovi, na jejímž pohřbu katolický mládenec Köbel pošpinil připravenou ozdobu, nadával evangelických věřícím a během průvodu do Jedlí po nich házel bláto, kamení, pozlátko a dělal jim mnoho dalších nepříjemností. Nevhodné chování projevoval i sám katolický farář v Jedlí pan Schiller.¹⁶¹ Protože toto chování bylo neúnosné, rozhodl se helvétský pastor z Horní Čermné František Filippi přestat provádět evangelické pohřby v Jedlí. Vznikla tak velmi naléhavá potřeba po vlastním helvétským hřbitově. Než měly být všechny náležitosti pro zřízení hřbitova vyřízené, navrhl Samuel Nagy, aby bylo vždy konání pohřbu v Jedlí ohlášeno četnické stanici a zažádáno na obecní radě o zamezení intervencí katolických jedinců.¹⁶²

Získání povolení pro stavbu kaple a hřbitova bylo ovšem velmi obtížné. Svébohovští tak museli opět projevít svou urputnost a vytrvalost. V roce 1857 dokonce zplnomocněnci František Kolář ze Svébohova a Jan Valouch z Jedlí zaslali prosbu na státní místodržitelství v Brně, aby došlo k vyřízení jejich protokolárně podané žádosti na postavení modlitebny a zřízení nového hřbitova v obci Svébohov, která byla podána prostřednictvím Okresního úřadu v Zábřehu.¹⁶³ Jejich žádost však byla zamítnuta. Hlavním důvodem byl nedostatečný počet evangelických věřících, kterých bylo pouze 34 ve 13 rodinách.¹⁶⁴ Rozhodnutí ohledně hřbitova bylo složitější. Do Svébohova došla dne 10. června 1858 komise, která měla učinit

¹⁶⁰ AČES ZnM, bal. R2, signatura R-III-D/3, dopis zasláný evangelickým superintendentem Samuelem Nagy dne 4. dubna 1856 na evangelický farní úřad helvétské konfese v Horní Čermné.

¹⁶¹ AČES ZnM, bal. R2, signatura R-III-D/3, dopis zasláný evangelickým pastorem v Horní Čermné Františkem Filippim dne 12. července 1856 na moravsko-slezský superintendent h. k.

¹⁶² AČES ZnM, bal. R2, signatura R-III-D/3, dopis zasláný evangelickým superintendentem Samuelem Nagy dne 18. července na evangelický farní úřad helvétské konfese v Horní Čermné.

¹⁶³ AČES ZnM, bal. R1, signatura R-III-C-4/1, dopis zasláný Františkem Kolářem a Janem Valouchem dne 3. října 1857 na podatelnu c. k. místodržitelství v Brně.

¹⁶⁴ AČES ZnM, bal. R1, signatura R-III-C-4/1, dopis zasláný c. k. Okresním úřadem Zábřeh dne 7. února 1858 na Ignáce Koláře a Jana Valoucha.

verdict.¹⁶⁵ Její rozhodnutí bylo ale taktéž negativní. Komise uvedla jako důvody dobré podmínky pohřbívání na katolickém hřbitově v Jedlí, kde byl pro helvety vyčleněn zvláštní prostor opatřený samostatným vstupem. Dalším důvodem byl nízký počet případů úmrtí helvetských souvěrců. Z toho důvodu nebylo dle komise potřeba zřizovat pro tyto osoby zvláštní pohřební místo ve Svébohově.¹⁶⁶

I přes tato zamítnutí se však nakonec helvetům ze Svébohova a okolí hřbitov i kapli vystavět podařilo, a to díky právnické pomoci Samuela Nagy, který zaměnil terminologii a zajistil povolení pro stavbu hřbitovní kaple. Povolení ke stavbě evangelického hřbitova a umrlčí komory na pozemku Františka Tichého bylo vydáno dne 16. dubna 1859.¹⁶⁷ Kaple byla vystavěna v roce 1860. Na stavbě se podíleli všichni Svébohovští evangelíci, v té době jich bylo kolem padesáti. Nebylo umožněno, aby kaple stála přímo ve vesnici, proto se nacházela na samotě za vesnicí. Tato svébohovská kaple pak byla přičleněna k Čermné, jako filiálka. Do kaple dojížděl jednou za čas sloužit čermenský pastor.¹⁶⁸

Výstavba helvetské kaple samozřejmě vzbudila pozornost okolních katolíků. Aby se zabránilo přestupům k helvetské víře, byla ve Svébohově v roce 1861 zřízena misionářská stanice. Do Svébohova jako misionář přišel v roce 1862 Josef Wiesner. Jako obydlí pro něj byla vyčleněna bývalá rychta. Protože scházení se na rychtě nebylo příliš důstojné, bylo rozhodnuto o stavbě katolického kostela, který byl v roce 1869 vysvěcen. V letech 1873/1874 k tomu byla postavena fara a roku 1875 byl zřízen i hřbitov. V roce 1892 pak došlo k osamostatnění fary a přiřazení Václavova.¹⁶⁹

8 Závěr

Již za vlády Marie Terezie nastaly situace, kdy tajní evangelíci vyšli ze svého stínu a usilovali všemi svými prostředky o náboženskou svobodu. Nástup Josefa II. na trůn vyvolal v mnohých tajných evangelících novou vlnu naděje. Od panovníka, který vydával reformu za reformou, nastala velká očekávání. Přestože prvotním plánem Josefa II. bylo zreformovat stávající římskokatolickou církev v Habsburských zemích, aby se stala pro lidi více populární, mnoha

¹⁶⁵ AČES ZnM, bal. R1, signatura R-III-C-4/1, dopis zasláný c. k. Okresním úřadem Zábřeh dne 28. května 1858 na Ignáce Koláře a Jana Valoucha.

¹⁶⁶ AČES ZnM, bal. R1, signatura R-III-C-4/1, dopis zasláný c. k. Okresním úřadem Zábřeh dne 12. července 1858 na představitele obce Svébohov.

¹⁶⁷ AČES ZnM, bal. R1, signatura R-III-C-4/1, dopis zasláný c. k. Okresním úřadem Zábřeh dne 12. července 1858 na Ignáce Koláře.

¹⁶⁸ AČES HČ, signatura A-I-C/2, Stráž na Sióně, 1875, s. 10-11, jedná se o opis.

¹⁶⁹ KOLÁŘ, Josef: *c. d.*, s. 30.

tajným evangelíkům to nestačilo. I díky dalším okolnostem 80. let 18. století vše vyvrcholilo vydáním tolerančního patentu dne 13. října 1781.

Bylo však na základě tolerančního patentu snadné konvertovat? Patent byl sice vydán, ale v době, kdy hromadné sdělovací prostředky byly ještě v plenkách, především na vesnicích, bylo velmi obtížné překonat vlnu odporu katolických představitelů úředního aparátu a k mnoha obyvatelům Českých zemí se tato pro evangelíky radostná informace vůbec nedostala. Důvodem bylo především přesvědčení mnohých vrchnostenských úředníků, že kde nejsou evangelíci, nemusí být nic oznámeno, aby se zabránilo konverzi obyvatel do té doby vůči katolické víře loajálních.

Tak tomu bylo i v obci Svěbohov, která náležela zábřežskému panství. V době vydání tolerančního patentu, byl v obci tajným evangelíkem podle pramenů pouze Antonín Hetzl, případně lze ještě zařadit i jeho syna Floriána, který byl ale ještě poměrně mladý. Antonín svou pravou víru tajil, běžně se účastnil katolických bohoslužeb a nedělal žádné problémy. Je tedy zřejmé, že nikdo nepovažoval za důležité toleranční patent oznamovat. Bylo to ale správné, nebo měli vrchnostenští úředníci informaci předat všem bez rozdílu?

Obdivuhodné je především to, že se na zábřežském panství o existenci tolerančního patentu mezi prostým lidem nevědělo až do roku 1808, jedná se tedy o 27 let. Dnes, v době informačního přebytku, si to lze jen stěží představit. Nakonec se Svěbohovští o patentu dozvěděli, a to díky návštěvě evangelického sboru v Horní Čermné v již zmíněném roce 1808. V té době byla ve Svěbohově již početná skupina vyznávající evangelickou víru. O přihlášky dle tolerančního patentu si tito lidé zažádali až v roce 1816. Proč tak dlouho čekali, nevíme, ale vzhledem k těžkostem, které s tím byly spojeny, jako například nutnost vykonat šestinedělní cvičení neboli exam, je možné, že dokud jim nebylo zabráněno se scházet a číst Bibli, přihlásit se nepovažovali za potřebné.

Avšak po vyzrazení tajných schůzek a jejich úředního zakázání, bylo zapotřebí setkávání legalizovat. Svěbohovští evangelíci se tak vydali na dlouhou cestu. Přestože žádost o přihlášky k evangelické víře dle helvetského vyznání podali v roce 1816, na exam byli po dlouhých letech snah a posílání žádostí na vysoko postavené úřady pozváni až v roce 1819. A to ještě ne všichni. S examem bylo taktéž spojeno spoustu nepříjemností, pronásledování a nenávisti katolických sousedů i faráře.

Změna nastala po roce 1848, kdy došlo díky revoluci k mírnému uvolnění poměrů. Helveti ze Svěbohova, ke kterým přibyli i někteří obyvatelé okolních vesnic jako například Zborova,

Rovenska nebo Jedlí, se rozhodli pro stavbu vlastní modlitebny, kde by se mohli scházet k bohoslužbám, a pro vybudování vlastního hřbitova. Ani uskutečnění těchto plánů nebylo snadné a helveti ze Svébohova a okolí tak museli opět prokázat svou urputnost a vytrvalost, stejně jako na svých počátcích v roce 1816. Nakonec se vše podařilo a získali povolení pro stavbu hřbitova a hřbitovní kaple. Kaple byla dokončena v roce 1860.

Bylo tedy pro prostého člověka skutečně možné konvertovat k jedné z povolených církví dle tolerančního patentu? Možné to bylo. Ale aby toho člověk dosáhl, především po roce 1783, kdy byly přihlášky ztiženy šestinedělním cvičením, bylo zapotřebí opravdového odhodlání. Nejobtížnější to bylo v místech, kde evangelíků nebylo mnoho. První překážkou se tak mnohým, jako ve Svébohově, stalo samotné zatajení možnosti přihlásit se. Po poslání žádosti o přihlášky zvolily úřady cestu mlčení. Po vydání nařízení, aby byl exam proveden, byla snaha tento exam co nejvíce znepříjemnit, bylo využíváno i násilí. Nesplněním examu mnozí touhu konvertovat nenaplnili. A i když se přihlášení nakonec podařilo, neznamenal to, že by měl dotyčný naprostou svobodu. Aby se mohli evangelíci společně scházet, potřebovali modlitebnu, která ale mohla vzniknout až po splnění stanovaného počtu 500 osob nebo 100 rodin, který byl 50 helvetům ze Svébohova a okolí velmi vzdálen. A tak se až po 80 letech podařilo i díky změně obecných poměrů postavit modlitebnu a vykonávat ve Svébohově vlastní evangelické bohoslužby.

9 Použité zdroje

9.1 Prameny

Archiv českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné, signatura A-I-A/5, Předtoleranční období a emigrace.

Archiv českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné, signatura A-I-A/6, Počátky sboru – první duchovní 1781-1789.

Archiv českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné, signatura A-I-A/11, Josef Gerža 1811-1821.

Archiv českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné, signatura A-I-C/2, Svébohov.

Archiv českobratrského evangelického sboru v Zábřehu na Moravě, bal. R1, signatura R-III-C-4/1 Modlitebna, hřbitov.

Archiv českobratrského evangelického sboru v Zábřehu na Moravě, bal. R2, signatura R-III-D/3 Z Čermné.

Edice tolerančních přihlášek: Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781-1782, země Morava, kraj 5, Olomouc. 1. vydání. Praha 1988.

Státní okresní archiv Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, kart. 65, inv. č. 427, Helvétí ve Svébohově a okolí.

Státní okresní archiv Šumperk, fond Archiv města Zábřeh, úřední kniha, inv. č. 22, Kniha patentů a nařízení.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Zábřeh, úřední kniha, inv. č. 26, Kniha cirkulářů lichtenštejnské dvorní kanceláře.

9.2 Literatura

- BEDNÁŘ, František (ed.): *Zápas moravských evangeliků o náboženskou svobodu v letech 1777-1781*. Praha 1931.
- BEDNÁŘ, František – HREJSA, Ferdinand: *Toleranční patent, jeho vznik a význam*. Praha 1931.
- BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny země Koruny české X. - 1740-1792*. Praha 2001.
- BOLOM-KOTARI, Sixtus: *Tomáš Juren: toleranční doba na Vysočině a hudba srdce*. Tišnov 2008.
- BOLOM-KOTARI, Sixtus: *Tomáš Juren a toleranční doba na Vysočině*. Brno 2007 (nepublikovaná magisterská diplomová práce obhájená na FF MUNI v Brně).
- DROZDA, Martin: *Týnečtí rychtáři a pudmistři v 18. a 1. polovině 19. století*. Brno 2016 (nepublikovaná magisterská diplomová práce obhájená na FF MUNI v Brně).
- FOJTŮ, Marek: *Toleranční sbory na Mělnicku do roku 1861*. Plzeň 2016 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na PF Západočeské univerzity v Plzni).
- FRANK, Gustav: *Toleranční patent císaře Jozefa II. Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů*. Vídeň 1881.
- GERŠIC, Miroslav: *Erbverträge der Familie Lichtenstein und Bemühungen, das Eigentum der Familie zu erhalten*. In: VAŘEKA, Marek – ZÁŘICKÝ, Aleš: *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmisches Krone*. Ostrava 2013.
- JINDRA, Radomil: *Historie evangelické církve v Čermné*. Česká Třebová 2008.
- KOLÁŘ, Josef: *Pamětní kniha obce Svěbohova*. Svěbohov 1934.
- Komise pro toleranční přihlášky: *Evangelici v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*, seš. 1. Praha 1995.
- KRBEC, Jan: *Vznik tolerančních sborů po roce 1781 na území Pardubického vikariátu*. Olomouc 2017 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci).
- KREJČOVÁ ZAVADILOVÁ, Gabriela: *Dějiny sboru Českobratrské církve evangelické v Moravě od jeho založení po současnost*. Pardubice 2014 (nepublikovaná diplomová práce obhájená na FF Univerzity v Pardubicích).
- LUKÁŠEK, Josef: *K dějinám doby toleranční*. Praha 1939.
- MACKOVÁ, Marie: *Die Lichtensteinischen Beamten in den böhmischen Kronländern des 19. Jahrhunderts*. In: VAŘEKA, Marek – ZÁŘICKÝ, Aleš: *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmisches Krone*. Ostrava 2013.
- MEDEK, Jan Zdeněk: *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. Praha 1982.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Evangelici v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Druhé doplněné vydání. Neratovice 2017.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*. Praha 1999.
- NEŠPOR Zdeněk R.: *Luteráni v českých zemích v období protireformace a náboženské tolerance*. In: JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009, s. 127-218.

- NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Praha 2006.
- NEŠPOR, Zdeněk R.: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století nebo období zrodu českého ateismu?* Praha 2010.
- PÁLKA, Josef: *Z historie knížectví Liechtensteinského*. Plumlov 2019.
- PECHÁČEK, Jan: *Kronika obce Svěbohova*.
- PECHÁČEK, Jan: *Paměti obce Svěbohova*.
- Po vzoru Berojských: život i víra českých a moravských evangeliků v předtoleranční a toleranční době*. Praha 2008.
- SPURNÝ, František: *Svěbohov: dějiny obce*. Svěbohov 1980.
- SVOBODA, Josef František (red.): *Lidové hnutí náboženské na Moravě v 18. a 19. století*. Velké Meziříčí 1914.
- ŠEDÝ, Rudolf: *Bible misionářem: obrazy z dějin reformovaného sboru ve Svěbohově z XVIII. a XIX. století*. Praha 2010.
- STÖGMANN, Arthur: *Hindernisse und Widerstände bei der Durchführung der Gegenreformation in niederösterreichischen und mährischen Herrschaften Gundakers von Lichtenstein*. In: VAŘEKA, Marek – ZÁŘICKÝ, Aleš: *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmischen Krone*. Ostrava 2013.
- ŠILAR, František: *Počátky čermenského sboru*, *Hospodář Čechoslovák*, 42, 1982, č. 14, s. 11-14 a 23-25.
- ŠÚSTKOVÁ, Hana: *Die Beziehung der Fürstenfamilie von Lichtenstein zu (Österreichisch) Schlesien*. In: VAŘEKA, Marek – ZÁŘICKÝ, Aleš: *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmischen Krone*. Ostrava 2013.
- VYDROVÁ, Barbora: *Helvétské vyznání ve dvou obcích na Olešnicku*. Brno 2021 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně).
- ZAPLETAL, Aleš: *160 let evangelického sboru ve Svěbohově*. Olomouc 2020.

Anotace

Jméno: Eliška Sovišová

Fakulta: Filosofická fakulta

Katedra: Historie

Název bakalářské diplomové práce: Přiznání se k evangelické víře obyvateli Svébohova

Vedoucí bakalářské diplomové práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Počet znaků: 88 698

Počet titulů použité literatury: 44 (včetně primárních zdrojů)

Klíčová slova: evangelická víra, helvetská konfese, přihlášky k povolenému náboženství, Svébohov, šestinedělní cvičení, toleranční patent, zábřežské panství

Charakteristika práce: Tématem práce je uplatnění tolerančního patentu na zábřežském panství, konkrétně obyvateli obce Svébohov. Cílem práce je ukázat na problémy, které v souvislosti s žádostí o přihlášení se k jiné, než katolické víře nastaly, a poukázat na skutečnosti, že se přihlášení k protestantskému náboženství stalo pro mnohé nedosažitelným. Podkladem k této problematice mi byla především korespondence mezi obyvateli Svébohova a úřady na panské, krajské i zemské úrovni.

Annotation

Name: Eliška Sovišová

Faculty: Faculty of Philosophy

Department: History

Title of thesis: Confession to the Protestant faith by the inhabitants of Svébohov

Thesis supervisor: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Number of characters: 88 698

Number of titles of used literature: 44 (including primary sources)

Keywords: evangelical faith, Helvetic denomination, applications for permitted religion, Svébohov, six-week exercises, Patent of Toleration, Zábřeh manor

Characteristics of the thesis: The subject of the thesis is the application of the Patent of Toleration in the Zábřeh manor, specifically by the inhabitants of the village of Svébohov. The aim of the thesis is to show the problems that arose in connection with the application for registration to a religion other than the Catholic faith and to point out the fact that registration to the Protestant religion became unattainable for many. The basis for this issue for me was mainly correspondence between the inhabitants of Svébohov and the authorities at the manorial, regional, and provincial level.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá uplatněním tolerančního patentu na území zábřežského panství, konkrétně obyvateli obce Svébohov. Přestože formálně bylo již od podzimu roku 1781 umožněno, aby se lidé přihlásili k evangelické víře, v praxi byl celý postup přihlášek velmi komplikovaný. Vše bylo navíc ztíženo od ledna roku 1783, kdy bylo pro propuštění z římskokatolické církve nutno absolvovat šestinedělní cvičení. Až po splnění předepsaného cvičení u katolického faráře a získání propustky z římskokatolické církve bylo možné podat přihlášku k jednomu z povolených vyznání.

Tento postup je v práci blíže nastíněn společně s komplikacemi, které v mnoha případech nastaly. Pro výzkum byla použita především korespondence mezi obyvateli Svébohova, kteří o přihlášky k evangelickému vyznání dle helvetské konfese žádali, a úřady na vrchnostenské, krajské i zemské úrovni. Vycházela jsem i z dopisů jedelského faráře Františka Morávka nebo evangelického superintendenta Samuela Nagy. Tato korespondence je uložena ve Státním okresním archivu v Šumperku, některé dopisy se nachází také v archivech českobratrských evangelických sborů v Horní Čermné a v Zábřehu.

Na základě provedeného výzkumu lze předpokládat, že poddaným zábřežského panství nebyla informace o tolerančním patentu vůbec předána. Ve zkoumané obci Svébohov se v té době nacházel pouze jeden tajný evangelík, kterým byl Antonín Hetzl. Povědomí o možnosti přihlášek se do Svébohova dostalo až po roce 1808, a to po návštěvě evangelického sboru v Horní Čermné vzdáleného pět hodin chůze. Dále je patrné, že zacházení s evangelíky bylo velmi kruté, i když je při čtení pramenů velmi důležité brát v úvahu okolnosti, za kterých k sepsání událostí spojených s pronásledováním helvetů došlo. Samotné pozvání na šestinedělní cvičení helveti ze Svébohova obdrželi až tři roky po poslání první žádosti, a to především díky jejich odhodlání a opětovnému zasílání prosby o vyřízení jejich záležitosti na Vrchní úřad zábřežského panství, Krajský úřad Olomouckého kraje, dokonce i Moravské gubernium. Poměry mezi helvety a katolíky se na Zábřežsku začaly postupně zlepšovat až po revolučním roce 1848.

Hlavním zjištěním bylo, že prostý člověk v období od roku 1783 do roku 1861 konvertovat k jednomu z povolených vyznání sice mohl, v praxi se však mnoha lidem přihlásit k evangelické víře nepodařilo, a to především kvůli odporu vrchnostenských úřadů a katolických farářů, pronásledování z řad katolických sousedů a obtížnosti vykonat předepsané šestinedělní cvičení, které v mnoha případech probíhalo i několik let.

Abstract

This bachelor thesis deals with the application of the Patent of Toleration on the territory of Zábřeh manor, specifically by the inhabitants of the village of Svébohov. Although formally it was already possible for people to subscribe to the Protestant faith from the autumn of 1781, in practice the whole procedure of subscription was very complicated. It was made more difficult from January 1783, when it was necessary to pass the six-week exercise in order to be released from the Roman Catholic Church. Only after completing the prescribed exercises with a Catholic parish priest and obtaining a pass from the Roman Catholic Church was it possible to apply to one of the permitted denominations.

This procedure is outlined in detail in the thesis, together with the complications that arose in many cases. For the research, correspondence between the inhabitants of Svébohov who applied for registration to the Protestant denomination according to the Helvetic Confession and the authorities at the manorial, regional, and provincial level was used. I also used letters from the Jedel parish priest František Morávek or the evangelical superintendent Samuel Nagy. This correspondence is kept in the state district archive in Šumperk, some letters are also in the archives of the Czech Brethren evangelical congregations in Horní Čermná and Zábřeh.

Based on the research carried out, it can be assumed that the subjects of the Zábřeh manor were not informed about the Patent of Toleration at all. At that time there was only one secret Protestant in the village Svébohov, Antonín Hetzl. Awareness of the possibility of applying did not reach Svébohov until after 1808, after a visit to the evangelical congregation in Horní Čermná, a five-hour walk away. It is also evident that the treatment of the Protestants was very harsh, although it is very important to consider the circumstances in which the events related to the persecution of the Helvetians occurred when reading the sources. The Helvetians from Svébohov did not receive the invitation to the six-week exercise itself until three years after the first request was sent, thanks mainly to their determination and repeated sending of requests for the handling of their matter to the High Office of the Zábřeh manor, the Olomouc Regional Office, and even the Moravian Governorate. The relations between the Helvetians and the Catholics in Zábřeh manor began to gradually improve after the revolutionary year of 1848.

The main finding was that while it was possible for a common man to convert to one of the permitted denominations in the period from 1783 to 1861, in practice many people

failed to subscribe to the Evangelical faith, mainly because of opposition from the authorities and Catholic parish priests, persecution from Catholic neighbours, and the difficulty of completing the prescribed six-week exercise, which in many cases took several years.